

ՎԱՉԱԳԱՆ ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ

Ի
Մեղեդի
սիրո և
խաղաղության

ՎԱՉԱԳԱՆ ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ

Ք
Մտնոյի
սիրո և
խաղաղութեան

ՊՈՆՆԵՐ

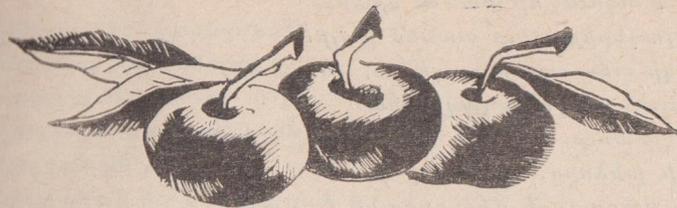
ի կարգ առի, հայր-սիր
Ծառաբեր

Լ. Մարտիրոս
Մ 8800

ԵՐԵՎԱՆ, «ԱՐԵՎԻԿԱ»
1988

Հեռ. 400-708-30071

Հ Ա Ջ Ա Ր Ա Ն Բ Լ Բ ՈՒ Լ

I

Թե որ դարում՝ անհայտ է ինձ, թե որ երկրում՝ չգիտեմ
 Մաղկում էր մի կախարդ այգի, մշտադալար մի եղեմ:
 Ով շնչում էր բույրը նրա՝ բուժվում էր շար բարբերից,
 Մոռանում էր քեն ու նախանձ, ասես ծնվում էր նորից:
 Մաղկում էր նա հազար տարի՝ ու այդ երկրում ծաղկաբույր
 Հազար տարի չկար մի սիրտ, որ շար լիներ կամ տխուր:
 Այլամ արքան՝ մշտաժպիտ տերը երկրի և այգու,
 Գանչում էր իր մարդկանց այնտեղ արդար քրտինք թափելու:
 Գայիս էին ամեն կողմից ու հեռանում վեհացած,
 Ոչ թե արքան՝ բարությունն էր իշխում երկրում այդ
 մարդկանց:

Դալարագեղ հրաշք այգում, սեգ ծառերի շարքում ձիգ
 կար մի զարմանք խնձորենի՝ ցնորքի պես գեղեցիկ:
 Փարթամ էր շատ, բայց բռնում էր միայն երեք հատ խնձոր,
 Ողջ ուժն ասես տալիս էր այդ խնձորներին մեղրածոր:
 Ի՞նչ խնձորենի՝ երեք արև, երեք ճուղից կախված վար,
 Ցուլում էին գիշերն անգամ, ցրում մշուշ ու խավար:
 Այդ ծառի պես երեք արև, երեք որդի ուներ քաջ
 Այլամ արքան, ծերուկ արքան՝ իր օրն ապրած անհատաչ:
 Մի խնձորը՝ ավագ որդուն, մի խնձորը՝ միջնեկին,
 Եվ երրորդը պատկանում էր փոքր որդուն՝ Արեգին:

II

— Մեռնում է որդիս, բարի այգեպան,
 Լույսը բացվում է, հանգչում է որդիս,

Վարդանյան Վ. Լ.

Վ 301 Մեղեգի սիրտ և խաղաղության: Պոեմներ: (Դպր. բարձր տարիքի համար) / Վաչագան Վարդանյան. — Եր.: Արևիկ, 1988, 88 էջ:

Գրքում տեղ գտած խոհական պոեմները, շնայած թեմատիկայով տարրեր, բայց արձագանքն են ժամանակակից հարցերի՝ պալ-քար հանուն խաղաղության, մարդու և մարդկայինի պահպանում առօրյա կյանքում, անաղարտ սիրտ գովերգում և նվիրվածություն: «Հազարան բլբուլ» հեքիաթ-պոեմը նույնպես արձագանքում է ժամանակակից հուզող խնդիրներին:

4803080202 (99)

Վ----- 91-88

707 (01) 88

ԳՄԳ 84 Հ 7-5

Խնձոր է ուզում, որ տանեմ նրան:
Մեկը լավերից տուր տանեմ բալիս:
— Մեկի տեղ տասը քաղեմ ու քեզ տամ,
Թող ուտի որդիդ ու լավի գնա:
— Մեկը տուր, սակայն այս ծառից փարթամ,
Այս մի խնձորը, որ չմարի նա:
— Դա թագավորի մեծ որդունն է, մայր,
Այգու մեկ քառորդ բերքը ուզիր, տամ:
— Չէ, այս մյուսը տուր որբուկիս համար,
Սա էլ իմ հանգչող աստղին կյանք կտա:
— Դա թագավորի միջնեկ որդունն է,
Այգու կես բերքը ուզիր և կտամ:
— Թող փրկիչ լինի քո օգնությունը,
Ա՛յ, էն խնձորն եմ ուզում այս անգամ:
— Դա թագավորի որդունն է կրտսեր,
Այգու ողջ բերքը քաղիր տար, պառավ,
Բայց այդ խնձորը դու միտդ մի՛ բեր,
Ախ, ինչո՞ւ աչքդ հենց զրան առավ:
Եվ արշալույսի վառ ցոլքերի մեջ
Պառավն իր ձեռքերն երկինք կարկառեց,
Ու թպրտացին ցոլքերում այդ պերճ
Երկու խեղճ ձեռքեր ասես շնշահեղճ:
— Բարի աստված, արդար աստված,
Որ քո վերից նայում ես ցած,
Դու լավ տեսար ի՛նչ արեցին,
Մեռավ որդին իմ միածին:
Դու, որ տվիր կյանք բոլորին՝
Թագավորի որդոցն ու իմ,
Չորեցիր տարբերություն,
Տվիր միան ու արյունը նույն,
Ասիր՝ ցուրտ կա, նույն կերպ մրսեն,
Սով կա՝ նույն կերպ քաղցից տանջվեն,
Կանչում եմ քեզ, ահեղ աստված,
Քո արդար կամքն է անարգված,
Չորացրու ծաղիկ ու ծառ,
Այգին դարձրու փուշ ու մացառ,

Որ որդուս պես, արքայորդին
Կարոտ մնա իր խնձորին:
Փուշ բուսցրու սրտերի մեջ,
Թող ծակծկվեն մարդիկ անվերջ,
Որ հասկանան խեղճն ինչ բան է:
Որ հասկանան խիղճն ինչ բան է:
Կանչեց այսպես, ու մթնեցին
Երկինք-գետինք լուսաբացին,
Ու երբ մեկ էլ շողեր հագան,
Մարդիկ տեսան, ծառեր չկան,
Մացառներ են տեղը նրանց
Ու խճճված փշեր անանց:

III

Հազար ափսոս ծաղկած այգուն՝ դարձած այսպես մացառուտ,
Հազար ու բյուր ափսոս մարդկանց, որ կորցրին սեր ու գութ:
Նրանք եղծված՝ ձգտում էին վեհ ու վսեմ երևալ,
Առաքինի, արդարամիտ ոչ թե լինել, այլ թվալ:
Ու խմբովին գրոհ տվին այգեպանի վրա խեղճ,
Թե՛ դու ինչու ժլատ եղար, մեզ գցեցիր ցավի մեջ:
Անիծեցին, հաչհոչեցին, անարգեցին աջ ու ձախ,
Հազար ձևով կրկնեցին, որ եղել է նա խարդախ,
Դիտմամբ մերժել է պառավին, նրան խնձոր չի տվել,
Որ շորանա այգին այսպես, մի ճյուղ անգամ չի փրկվել:
Ու պոկեցին իբր անարգանք թավ մորուսից մի-մի մազ,
Թե՛՛ դու ցածր ես, իսկ մենք՝ բարձր, մեղնից շատ ես դու
պակաս:

Նույնն արեցին ավագ որդին ու միջնեկը արքայի,
Միայն Արեգն հեռու մնաց՝ սրտում մի ցավ ամեհի:
Ցավով խորհեց, բայց լուկ իր մեջ, ձայն չտվեց դառնակեզ:
Ի՞նչ եք ուզում այգեպանից, մեր այգու կարգն է այդպես,
Մառայել է հավատարիմ, ո՛չ խաբել է, ո՛չ դավել,
Նա սոսկ մերը պահել է մեզ, ուրիշներին չի տվել...

IV

Պալատ կանչեց Ալամ արքան գիտուններին իր բոլոր,
 — Մի ճար արեք,— ասաց նրանց,— մնացել եմ ես մոլոր:
 Այս ի՞նչ աղետ-պատուհաս էր, որ ուղարկվեց երկնքից,
 Ո՛ր են խաղաղ օրերը այն, վեճ են սարքում դուռ-դրկից:
 Վարակվում են մեկը մեկից տենչանքներով ընչաքաղց,
 Մեկը մեկին հեգնում, ծաղրում, մեկը մեկին օձ ու դաղձ:
 Փոքր ցավը դեռ չբուժած՝ մեծն է գալիս ցավերի,
 Խարդախութեան աճող ցեցը ողջ երկիրս կավերի:
 Գիտունները վեճ բացեցին իբր մի ճար գտնելու,
 Բայց նենգաբար բամբասեցին, բանսարկեցին իրարու:
 Ալամ արքան լսում նրանց, լաց էր լինում գլխահակ,
 Եվ արցունքն էր հոսում նրա մորուքնիվար սպիտակ...

V

Երկու փերի եկան, երկու հրաշք ու ցուր,
 Սևաչյա էր մեկը, մյուսը՝ կապուտաչյա,
 Երկու փերի՝ թեթև, երկու կրակ, ցնորք
 Ալամ արքայի դեմ բոցկլտացին ահա.
 — Ողջու՛յն, Ալամ արքա,— գլուխ տվին խոնարհ,
 Քո հառաչանքն հասավ մեր ափերին:
 Ու զգվեցին նրանք արքային վշտահար՝
 Փերին կապուտաչյա և սևաչյա փերին:
 — Շատ մեծ է անեծքը՝ իջած աշխարհին ձեր...
 Հեշտ էր տրվում կյանքում ձեզ ամեն բան,
 Դուք ազնիվ էիք, վեհ, բայց ձեր շնորհքը չէր,
 Այլ պարզեն էր այգու կախարդական:
 Դուք կոտրեցիք սիրտը թեկուզ մեկի, մի մոր,
 Եվ զայրացավ աստված, ուզեց այնպես լինի,
 Որ տանջանքով գտնեք ձեր կորցրածը մի օր:
 Մենք եկել ենք, արքա, որ քեզ ճարը ցույց տանք:
 Եվ այդ ճարը մեկն է՝ բլբուլը հազարան:
 Մակայն նրա ճամփին հաղար ու մի վտանգ,
 Հազար դև ու հրեշ, փորձանքներ կան:
 Ու լռեցին մի պահ ու նայեցին միմյանց

Փերին կապուտաչյա և սևաչյա փերին.
 — Բայց չեք հասնի, արքա,— կապուտաչյան ասաց,—
 Դուք երբեք չեք հասնի մեր ափերին:
 Ես հազարան հավքի տիրուհին եմ, արքա,
 Եվ հանգիստ եմ, որ չեմ կորցնի նրան,
 Միայն մաքուր սրտով, միայն ձեռքով մաքուր
 Կարելի է բռնել բլբուլն իմ հազարան:
 Իսկ քո մարդիկ պիղծ են և անմաքուր այնպես,
 Որքան խարդախ ու շար, նույնքան տկար,
 Եվ արարիչ սերը չի բնակվում արդեն
 Նրանց սրտերի մեջ՝ եղծված ու ցավագար:
 Ապա խոսեց, ասաց սև աչքերով փերին.
 — Իսկ ես հավատում եմ, կգա մարդը, արքա,
 Թեկուզ միլիոն դևեր կանգնեն ճանապարհին,
 Եվ հնազանդ նրան՝ կերգի հավքը ճարտար,
 Նա չի կարող չգալ, իր աշխարհում ցավ կա,
 Ցավն ուժ է սիրուց մեծ, սիրուց՝ ստեղծարար:

VI

Որդիներին իր մոտ կանչեց Ալամ արքան վեհափառ,
 Իր տեսածը պատմեց նրանց, իր լսածը բառ առ բառ:
 — Դե գնացեք, բարի ճամփա, բերեք բլբուլն հազարան,
 Տեսնեմ ձեզնից ո՞վ կլինի անպարտելի մարդը այն,
 Որ կունենա մաքուր ձեռքեր, սիրտ կունենա լուսավոր
 Ու կենթարկվի նրա կամքին այն հրաշքը փետրավոր:
 Երեք կտրիճ ձիեր հեծան, երեք կայծակ շողացին,
 Հրեղեն հավքը բերելու թռան երեք հողածին:
 Զուր կամեցավ այգեպանը օրհնել ճամփան քաջերի,
 Նրանք անցան օտարի պես, շառան օրհնանքը բարի:
 Հողմի թափով անցան այդպես, բայց քաղաքից ելան հենց,
 Փայտին բախված հողմի պես էլ դանդաղեցրին թափն իրենց:
 Խորհում էին միջնեկ ու մեծ, որ էլ արքան չի տեսնում,
 Ինչո՞ւ այդպես թափով գնան և դեպի ո՞ր են գնում:
 Ցնորվել է իրենց հայրը, ո՞վ է տեսել, ա՛յ խենթ հայր,
 Որ հազարան բլբուլ լինի ու մենք բերենք քեզ համար:
 Երկրե-երկիր կթափառեն ու հետ կգան ձեռնունայն,

— Չկար, հայր. իմ, հավքերի մեջ քո ասած հավքն հազարան:
Շատ փնտրեցինք, շատ հոգնեցինք, խառնեցինք ծով ու
երկիրք,

Քո ուզածը չկա՞ր, չկա՞ր, որ հետներս բերեիր:
Ու մինչ նրանք խորհում էին խաբել իրենց հորն այդպես,
Մղկտում էր փոքրի խիղճը, աղ ցանած վերք էր ասես:
Ինչ-որ թախիժ անհուն-անտես սրտի վրա ծանրանում,
Ու քաշում էր սանձը ձիու, ի՞նչ թախիժ էր անանուն:
Այգեպանն էր վշտից մեռել, նա դեռևս չգիտեր,
Բայց լուրն առել սիրտն իմաստուն ու ողբում էր կարեվեր:

VII

Գնում էին, գնում, գնում, զօր-գիշեր
Երեք եղբայր, հեծած ձիեր հրաշեկ:
Ճամփան մեկ էր, դարձավ հանկարծ նա երեք,
Փունջ-հանգույցում՝ մի ծերունի լուսահեր:
— Բարև, պապի, աղոթում ես առ աստված:
— Բարով եկաք, թագավորի որդիներ:
— Իրավ, պապի, թագավոր է հայրը մեր,
Բայց որտեղի՞ց դու այդ գիտես, ո՞վ ասաց:
— Հա՛, հա՛, հա՛, հա՛, ով ինչ գիտի՝ ինչ ասի,
Ինձանից են ամենքը բան իմանում,
Ոչինչ չկա մարդուս մտքի սահմանում,
Որ իմ աչքը մինչև հատակ չտեսնի:
Գիտեմ, ինչպես վշտացել է հայրը ձեր,
Չորացել են այգին ու սիրտը մարդկանց:
— Դրա համա՞ր ես աղոթում առ աստված,
Թող երկիրքը ձայնդ լսի, բարի ծեր:
— Հի՛, հի՛, հի՛, հի՛, աղոթում եմ, այն էլ ո՞ւմ...
Իմ շուրթերը բան խնդրելու սովոր չեն,
Մատս շարժեմ՝ այս լեռները կկորչեն,
Աստվածներ եմ ես մի մատով կործանում:
— Ո՞վ ես, պապի, սարսռում ենք քո խոսքից:
— Անուն չունեմ կամ անուններ ինչքան կան,
Եվ ինչքան էլ հետո ծնի ապագան,
Բոլորն իմն են, բոլորը ես եմ նորից,

— Պապի, մի՞թե դու ապագան էլ գիտես:
— Գիտեմ, գիտեմ, թագավորի որդիներ:
— Ասա, պապի, զո՞ւր է արդյոք ջանքը մեր,
Կրեթե՞նք մենք հազարան հավքն իսկապես:
— Ձեզնից մեկն է գնում նրան բերելու,
Բայց չեմ ասի՝ լիքը կգա, թե դատարկ,
Ինչո՞ւ դարձնեմ կյանքն անգաղտնիք, անպատրանք,
Այդպիսի կյանքն հավասար է մեռնելու:
Բայց ինչ արդեն կատարվել է անցյալում,
Պիտի ողջը գիտենաք դուք թե՛լ առ թե՛լ.
Այգեպանը սառն հողի տակ է մտել,
Այնպես խորն էր նա ձեզ սիրում իր սրտում:
Երբ դուք նրա կողքով անցաք անտարբեր,
Չգիմացավ սիրտը վշտին ու հանգավ,
Բայց ձեզանից մեկն է միայն զգում ցավ
Ու ցավելով պիտի կտրի ճամփաներ:
Ահա, տեսեք, երեք ճամփա ձեր դիմաց,
Ամեն մեկը մեկը բռնեք գնացեք,
Այս մի ճամփան, որ ուղիղ է ինչպես տեղ,
Ուր որ տանի՝ հետ կբերի անկասկած:
Գնացողը այս մի ճամփով մի քիչ կոր
Տարիներ անց կամ հետ կգա, կամ չի գա,
Իսկ երրորդը անդարձ ճամփան է ազահ,
Ում տարել է, հետ չի բերել մինչ այսօր:
— Ի՞նչ ճամփա է, որը տանում է անդարձ:
Եթե պիտի հետ չբերի մեզ ճամփան,
Ինչպե՞ս պիտի բերենք բլբուլն հազարան,
Մենք ընտրում ենք առաջինը անվթար:
Այսպես ասին՝ մեկմեկու խոսք կտրելով
Թագավորի ավագ որդին ու միջնեկ:
— Շատ խելոք եք,— հեգնեց ծերը,— գնացեք,
Ուր էլ գնաք, դուք հետ կգաք ապահով:
Ու հեռացան եղբայրները ցնծալից,
Կանչեց Արեգն՝ ինձ սպասեք, երբ հետ գաք,
Ես գնում եմ անդարձ ճամփով, մեն-մենակ,
Բայց հետ կգամ, դուք սպասեք այստեղ ինձ:

Անդարձ ճամփով գնում է նա, ճամփան երկար, քունը՝ կարճ,
 Մեկ էլ հանկարծ մի սպիտակ աշխարհ փովեց իր առաջ:
 Սպիտակ են սար ու ձորերը և անտառն է սպիտակ,
 Չյուն է ասես եկել թաղել ամենն իր հաստ շերտի տակ:
 Կարկաչում է, երգում առուն իր սպիտակ ափերում,
 Սպիտակ է ջուրն էլ նրա, ասես կաթ է փրփրուն:
 Ողջը մեռած ու անշարժ են, լոկ առուն է կենդանի,
 Կարկաչելով հոսում է նա՝ առվի նման հայրենի:
 Ախ, ջրերը ամեն տեղ էլ նույն ձևով են խոխոջում,
 Եվ ինչ գույն էլ որ ունենան՝ նույն արծաթ երգն է հնչում:
 Կարոտել է Արեգն արդեն իր հայրենի ջրերին,
 Տեսնես մեկ էլ ե՞րբ կլսի նրանց անուշ մեղեդին:
 Գնում է նա առունիվար՝ այդ մեծ իղձը նրտի մեջ,
 Մեկ էլ մահվան կսկիծն անքուն, որ բղկտում է անվերջ:
 Հիշում է նա այգեպանին (ախ, նա ինչպես էր տանջվում,
 Ցանկանում էր օրհնանքն իր տալ նույնիսկ վերջին իր
 շնչում),

Եվ ասում է ինքը իրեն՝ ի՞նչ արեցիր դու, Արեգ,
 Քո փոքրոգի խեղճութունը չի ներվելու քեզ երբեք,
 Նա լոկ քեզ էր ապավինել իբրև վերջին իր հույսին,
 Բայց դու նրան շիրիմ հրող անգութն եղար առաջին:
 Սիրով ապրեց, սիրուց մեռավ, թող զղջումը այրի քեզ,
 Հոգիդ լցնի ցավով այսպես, հառաչանքով աղեկեզ:
 Ծանր է ինչպես, զոնե մի մարդ ելներ հիմա իր ճամփին,
 Պատմեր նրան, թեթևանար սիրտը ցավից սաստկագին:
 Ոչ ոք չկա, խիղճն է միայն բրբրում սիրտն իր ներսից,
 Խիղճն ամենից գթառատը և անգութը ամենից:
 Ախ, թող մարդուս մարմնի վրա հազար վերքեր լինեն խոր,
 Բայց չլինի նրա խիղճը գեթ մի տեղից վերափոր:

Չաչն տվեց հողը սպիտակ դեին.

— Արեգն է եկել, մահով է եկել, վերջ քո արևին:
 Բուր-բորան ելավ, ոռնացին գայլեր հազար ու հազար,

Բայց գայլեր չկան, ոռնոցն է միայն լավում միալար,
 Որ ոռնոց էլ չէ, մտքերն են դեի,
 Խորհում է դեք մահվան ահով լի.
 «Հատվել են արդեն իմ և իր ուղին,
 Կամ ես, կամ նա ինձ, երկու դեպքում էլ վերջ իմ երկյուղին:
 Բայց նա էլ ինձնի՛ց պիտի երկյուղի,
 Չէ՞ որ իր սրտում ես կամ լիովի,
 Նախ իր սրտի մեջ պիտի հաղթի ինձ,
 Նախ իր սրտի մեջ, հետո նոր դրսի կովում շանթալից:
 Բայց ինչպե՞ս, ինչպե՞ս նա պիտի հաղթի, հողածին է խեղճ,
 Ես՝ ձյուն իր խղճին, ես ցրտահարող ամեն ուժ իր մեջ:
 Յոթ հազար տարի, յոթ հազար տարի
 Ցրտի սկիզբն եմ եղել աշխարհի,
 Կապանք եմ դրել ես լեզվին մարդկանց,
 Որ սիրտը իրենց պահեն անթափանց
 Եվ չհասկանան, որ եթե այս են, ցույց են տալիս այն,
 Հենց դրանից է, որ չի տաքանում աշխարհը համայն»:
 Խորհում էր դեք, չէ, գայլեր էին հազար ու հազար
 Չեն-ձենի տված ոռնում միալար».

Առունիվար գնում էր նա՝ Արեգը լուս, գլխահակ,
 Մեկ էլ հանկարծ իր դեմ ելավ դեի ամրոցն սպիտակ:
 Իր ձին կապեց քաջը ծառից, մտավ ամրոցն ու՝ զարմա՞նք,
 Մի լուսեղեն աղջիկ տեսավ, ծով քնքշութուն ու նազանք:
 — Սիրուն աղջիկ, դու կյանք, դու լույս, նորաբողբոջ դու
 գարուն,
 Ի՞նչ ես անում այս անկենդան, այս մահաշունչ ձյուներում:
 — Իմ կամքով չեմ եկել, կտրիճ, ինձ բերեց դեմ սպիտակ,
 Ախ, սև օր էր, մեր աշխարհը եկավ արեց ոտնատակ,
 Քանդեց, ջարդեց, արքա հորս և զորքերը կոտորեց
 Եվ ինձ բերեց փակեց այստեղ, որ լամ այսպես դառնահեծ:
 Պատմեմ ինչից այդ սկսվեց: Կովում էին երեք դե
 Մովի հզոր արքայի դեմ, ուզում Քամի ձին զավթել:
 Երեք աղջիկ ուներ արքան, մեծը մորիկ էր վայրի,
 Մնվել էր նա ծովի անհուն հրալքքներից ամեհի,
 Մովի խորունկ խոկումից էր ծնվել աղջիկը միջնեկ,
 Գրա համար իմաստուն էր, ուներ սուր աչք ու ծով խելք:

Իսկ կրտսերը, որ ծնվել էր ծովի անուշ ծիծաղից,
Այնպես քնքույշ, գեղեցիկ էր, կապուտաշյա ձնծաղիկ:
Ասում են, թե ինչ-որ արքա փրկեց դստերը երեց,
Կարմիր դեի բաժինն էր նա, ու դեր շատ փրփրեց:
Դարան մտած սե դեր նենգ հափշտակեց միջնեկին,
Սպիտակ դեն էլ կրտսերին ուզեց տանել իրեն կին,
Բայց փախցրին տարան նրան ինչ-որ բարի ոգիներ,
Սպիտակ դեր կատաղեց ու աշխարհը մտավ մեր,
Ջնջեց, ջարդեց, ինձ խնայեց, առավ այստեղ բերեց նա,
Որ երբ նայի՜ իր ուժն զգա և կորուստն իր մոռանա:
Որս է անում հիմա սարում, երնեկ ինքը որս դառնար,
Փախիր, կտրիճ, հոտո գոնի, հիմա կգա խոլաբար:
Դու չես շարժվում, ա՛խ, աստված իմ, իրա՞վ քաջ ես դու
այնքան,
Որ կարող ես հաղթել նրան քո այդ բազկով առնական:
Ո՞վ ես, ի՞նչ ես անում դու էլ այս մահաշունչ ձյուններում:
— Ծամփա ելել, երկրե երկիր հազարան հավքն եմ փնտրում:
Ու Արեգը լոնց իսկույն, շարունակեր՝ ի՞նչ ասեր,
Դեն էր զարթնել նրա սրտում, արթնացրել այլ հույզեր:
Չգագաց հսկան ինչպես փոխվեց, Արեգը չէ առաջվա,
էլ կրծքի տակ չի մղկտում արշուկվա խիղճն հիմա,
Այգեպանի մահն հիշում է, սակայն արյուն չի լալիս,
Մառն է, ինչպես եղբայրները մահվան բոթը լսելիս:
Իզուր այնքան տառապում էր, բավական է սուգ անի,
Չկա ոչինչ, որը լինի իր արցունքին արժանի:
Երկու եղբայրն էլ ընտրեցին այն անփորձանք, ձիգ ճամփան,
Ասել է, թե չէին գնում բերելու հավքն հազարան,
Դու էլ եղիր նրանց նման, միշտ մտածիր քո մասին,
Այս աշխարհի կարգն է՝ ջոկես քո օգուտը վնասից:
Ասի այդպես՝ այս աղջիկը կհամարի եսասեր,
Չասի այդպես, բայց սուտ խոսելն իրեն մի՞թե կսազեր:
Ոչ, չի ստի դեն, ուրեմն, սրտին լրիվ չի իշխել,
Մյուս կեսը մարտ է մղում խոհերի դեմ այդ դժխեմ,
Եվ ճշում է, թե դու էլ ես եղծվել ինչպես որ նրանք,
Որ չեն փնտրում ճշմարտութուն, այլ ստեղծում են պատրանք,
Թե ճշմարտն են սրտնում, և՛ աղնիվ են, և՛ անքեն,
Այնինչ ներքուստ միայն, միայն իրենց օգուտը գիտեն:

— Ո՞վ ես, կտրիճ, և որտեղի՞ց, — աղջիկն իր հարցն է
կրկնում,
Եվ Արեգը տառապում է երկու խոհի սահմանում,
Մեկ ուզում է խոստովանել, որ եղծվել է ինքն իրոր,
Մեկ անսալով դեի ձայնին, որ հնչում է անողոր,
Կամենում է հորինել, թե քրքրում է խիղճն իրեն
Առաջվանից էլ սաստկագին, ահեղորեն, դառնորեն:
Քրքրում է դեր հեռվում՝ հաղթում եմ քեզ, հողածին,
Հիմա, հիմա դու սուտ կասես, մի սուտ՝ վայել քեզպեսին,
Այս ես, սակայն ցույց կտաս այն, կպակասի ուժը քո,
Եվ աշխարհին կավելանա մի շունչ ցուրտ էլ քո մեղքով:
Ու այդ պահին հողն հառաչեց՝ այնպե՛ս անօգ, այնպե՛ս խոր,
Հառաչելով ասաց քաջին, որ դեռ կանգնած էր մոլոր.
«Ա՛խ, լսիր, Արեգ, եթե մայր հողի զավակն ես ընտիր,
Բաց լեզուդ, խոսիր, ինձ այս սպիտակ մահից ազատիր:
Հերկվոր չեմ տեսել յոթ հազար տարի,
Չեմ լսել երգը ջահել հնձվորի,
Սպիտակ դեր ինչ ոտքը գրեց իմ կրծքի վրա,
Ինձ ձյունով պատեց և իմ ծիլերը խեղդեց անխնա:
Բաց լեզուդ, ասա ճշմարիտը դու,
Ոչինչ մի պահիր, ողջն ասա, ինչ կա խորքում քո հոգու:
Իմի պես սե է բախտն էլ քո երկրի,
Ու խիղճի սով է այնտեղ սկսվել մոլուցքով վայրի:
Նրբ խիղճն է լուռ, թե՛ սիրտ և թե՛ կյանք անհամ են ու սուտ,
Մարդը դառնում է խարդախ ու լպիրշ, այգին՝ մացառուտ:
Թե այսպես գնա՝ ձեզ մոտ էլ կիջնի ձյունն այս դժնդակ
Ու բերքի կարոտ հողը կտնքա դեի ոտքի տակ»:
Լսում էր Արեգն ու չէր հասկանում՝ հո՞ղն է այդ ասում,
Թե՞ իր երկփեղկված սիրտը իր ներսում:
Իր երկրի ցավը սրտի խորքերում զարթնել է կրկին,
Ջարթնել մաքրում է շնչին մտքերից, կեղտերից հոգին:
Մի մաքր՝ մաքր՝ լույս է ծավալվում նրա սրտի մեջ,
Լույս, որ ծնվում է կեղտին բախվելուց՝ հոգիներում մեծ:
— Ես մեծ անգութն եմ, չքնաղ, ինձ իզուր կոչեցիր կտրիճ...
Ու պոռթկաց սիրտը, շթաքցնելով էլ ոչի՛նչ, ոչի՛նչ:
Հեռո ասաց նա՝ սպիտակ դեր փակել է ճամփաս,

Սուր իմ, շանթ լինես, ձեռք իմ, չդողաս,
Սպանեմ նրան ու բերեմ շուտով բլբուլն հազարան,
Որ այգին անվարդ, մարդիկ աներազ, շարսիրտ շմնան:
«Նա երազ ասաց, այդ երազն ի՞նչ է, խորհեց դեր շար,
Բան չեմ հասկանում, բարբառ է օտար:
Ինչո՞ւ թուլացա, մի՞թե պարտվեցի մեր ներսի կովում,
Սակայն դրսինը նոր է սկսվում, կտեսնենք ով՝ ում»:

Եկավ դեր և ահաբեկ
Չյուն ու մորրիկ արձակեց.
— Քեզ սառած միս կանեմ, Արեգ,

Հում-հում կուտեմ հիմա քեզ:
Ձին թոցրեց Արեգն իսկույն,
Անցավ թիկունքը դևի,
Ջարկեց, թռավ գլուխը ձյուն,
Ցրտի սկիզբն աշխարհի:
Նվաց դեր հոգևարքում.

— Ով հողածին, զարկ մեկ էլ:
— Մի անգամ է քաջը զարկում,
Քեզ շատ-շատ էր այդ մեկն էլ:
Դեր ձյան պես հարվեց, ընկավ,
Հանգավ հույսն էլ իր վերջին:
Ջարկեր քաջը երկրորդ անգամ,
Նա կյանք կառնե՞ր վերստին:
Փարվեց աղջիկն հրաշագեղ
Ազատարար Արեգին.

— Մնա, կտրիճ, ապրիր այստեղ,
Դու ինձ այր-մարդ, ես քեզ՝ կին:
— Ճամփա ունեմ, պիտի գնամ,—
Մերժեց Արեգը նրան:

— Ա՛խ, մի գնա, ես կդառնամ
Քո բլբուլը հազարան:
Կամ ուր գնաս՝ ինձ հետդ տար,
Ես քեզ հարձ ու աղախին:

— Չէ, ես ունեմ երկու եղբայր,
Դու կդառնաս մեծին կին:
Ու իր ճամփան բռնեց նորից
Արեգը քաջ ու անահ.

— Ես դեռ կգամ, սպասիր ինձ,
Հարսիկ, բարով դու մնա:

X

— Արեգն է գալիս, քո մահն է գալիս, արյունարբու դև,
Կարմիր էր օրդ, նա կդարձնի սև:—
Ձայն տվեց հողը ու կարմիր մի հողմ ելավ, մռնչաց,
Հազար բորենի ոռնացին ահեղ, ձեն-ձենի տված,
Բորենի շկար, լոկ ոռնոցը կար,
Այդ կարմիր դեն էր խորհում ընդերկար,
Եթե թարգմանես այդ խոհ-ոռնոցը, կհնչի այսպես.

«Չընկավ ցուրտ մահից, կընկնի տա՛ք մահից, բոցերում
իմ կեզ:

Ո՞վ է դիմացել իմ թեժ բոցերին, որ նա դիմանա,
Յոթ հազար տարում միայն մի անգամ չեն տարածել մահ,
Լոկ կովում ընդդեմ ծովի արբայի,
Իմ հուր ու բոցով ես եռացնում ջրերն ամեհի,
Սառեցնում էր ճերմակ եղբայրս իր բուք-բորանով,
Ու ծովը դարձյալ նույն ծովն էր մնում, նույն

չերմությունով:

Հիմա այս կովում մենակ կլինեմ,
Այդ Արեգն ո՞վ է, որ կանգնի իմ դեմ:
Ռայց որ հաղթել է իմ քաջ եղբորը, հասել է այստեղ...
Ի՞նչ եմ երկմտում, աշխարհում չկա մեկն ինձնից զորեղ,
Մարդկանց սրտերում ես արյան տենչ եմ բորբոքել դարեր,
Սուղվել են նրանք արյան ծովերում, չեն բարձրացել վեր,
Հարբել են արյամբ, քանի խմել են, այնքան ծարավել,
Քանի ծարավել, դաժան են դարձել այնքան առավել:

Ես կրորդորեմ այդ խիղախի մեջ
Արյան խենթ ծարավ, սպանելու տենչ,
Թունդ կրորդորեմ, որ պատահածի արյունը թափի,
Մ՛, նա կխրվի արյան ծովի մեջ, արյամբ կհարբի:

Ոչ որ չի հաղթի ինձ արյան ծովում,
Այստեղ չեմ մեռնում, ծնվում եմ այստեղ և
բազմապատկվում»:

Արեգի դեմ փրփրեց ահա մի գետ կատաղի,
Կարմիր է ջուրը վարար՝ նման արյան հեղեղի,

Կարմիր են դաշտ ու անտառ, ասես կռիվ է եղել,
Ե՛վ հող, և՛ քար, և՛ ծառեր ալ կարմիրով ողողել:
Արեգն առաջ է գնում ասես միջով արշունի,
Ջին մոլեգնած վրնջում, հողն է դոփում վայրենի:
Արթնացել են, ճշում են, խոռվում են Արեգին
Սպանելու մի խուլ կիրք, արշան ծարավ մոլեգին:
Մուժ բնազդը այս արնոտ, որ քնած էր իր հոգում,
Հիմա մահվան ի՛նչ ասեղ պատկերներ է բորբոքում:
Ու մոլեգնած, արնատենչ հասավ ամբոցը դևի,
Շեմքին մի կին էր կանգնած՝ դևի գերին երևի:
— Ոչ, զեն ինքն է իմ գերին ու այս շնիկն է գերիս,
Շատ եմ տանջել ես նրան, բայց փարվում է ոտքերիս:
Արքա էր նա՝ աչքը կուշտ, գանձեր ունեք անհամար,
Գանձերից շատ՝ քնքուշ խոսք, խենթ սեր՝ պահած ինձ
համար:

Հողեր ուներ ծովի շափ, չկար հաշիվն իր գորքի,
Բայց անվանվում էր արքա անհուն սիրո, քնքշանքի:
Ծովի արքան՝ իմ հայրը, երբ գեերի դեմ կովեց,
Ինչպե՞ս եղավ, չգիտեմ, սա ինձ մահից ազատեց,
Տարավ պալատն իր շքեղ ու ինձ դարձրեց թագուհի,
Բայց ես ծնվել եմ ծովի հրայրքներից ամեհի,
Ինչպես քույրը իմ կրտսեր՝ ծովի անուշ ծիծաղից,
Ինչպես միջնեկ իմ քույրը՝ ծովի խորունկ խոկումից:
Թողած սիրո արքային՝ ամեն գիշեր ես թաքուն
Գալիս էի դեիս մոտ, լուսաբացին դառնում տուն:
Սիրո արքան հասկացավ, ինձ հետևեց խավարում
Եվ շնիկ է խեղճն հիմա, արքա՝ միայն հուշերում:
Կախարդական գավազանն իջավ, քերձեց նուրբ կաշին,
Կտրիճ, թե խելք ունենաս, այլ բախտ կրնկնի քեզ բաժին:
Խուլ տնքաց հողը, երբ տեսավ հանկարծ,
Որ ձեռքն Արեգի ահա իր սրի դաստակին գնաց,
Այս լիրբ թագուհուն կխողխողի նա,
Սուրբ կիրվի արշան ծովի մեջ ու կծանրանա:
«Ախ, հետ տար ձեռքդ, կհարբես արշամբ ու կթուլանաս,
Դևի դեմ հետո ինչպե՞ս կկովես ուժով քո պակաս:
Անսա ինձ, կտրիճ, եթե մայր հողի գավակն ես ընտիր,
Յոթ հազար տարվա այս կարմիր մահից դու ինձ ազատիր,

Ութ հազար տարի զեն իր բոցերով ծիլերս է այրել,
Իմ պաղավորման քաղցր սարսուռը արշամբ է մարել:
Դու լսո՞ւմ ես ինձ, թե՞ ձայնս միայն իմ մեջ է հնչում,
Իմ տնքոցները արձագանքո՞ւմ են և քո ականջում:
Ախ, ո՞վ է լսել, որ դու լսես ինձ,
Կոխկրտեղ են լոկ, աչք իսկ չեն թարթել իմ հոգոցներից»:
Հող, մի հառաչիր, նա լսում է քեզ,
Նրա հոգու մեջ դու քո վիճակով ձայն ես աղեկեղ:
Ջարթնել է դարձյալ նրա սրտի մեջ խիղճը առաջվա
Եվ պիտի խոհերն արշունից լվա:
Խորհում է խիղճը, ծանր ու թեթև է արշան տենչն անում,
Բռնել է ձեռքը ու կտրիճը, տես, սուրբ չի հանում.
«Մրով չես մաքրի սիրտը ախտերից, մտածում է նա,
Արի շնորհքը արշուն հեղելն է աշխարհի վրա:
Ո՞ր ախտավորի արշունը թափես և ինչո՞ւ թափես,
Էլ ինչու եմ ես գնում հուր հավքի հետևից այսպես,
Մարդկանց սրտերը նա՞ պիտի մաքրի
Իր հրաշագեղ դաշլաշլով բարի:
Իմ ճանապարհը զեն է փակողը, ոչ թե թագուհին,
Նա է թշնամիս, իսկ սա՝ միայն կին,
Որ հրայրքից է ծնվել գոռ ծովի,
Եվ իր հրայրքն էլ սահմաններ չունի:
Ձե, չեմ սպանի, չի ջնջվում հետքը զուր թափած արշան,
Արնոտ ձեռքերով ես ինչպե՞ս բռնեմ բլբուլն հազարան»:
Եվ գավազանը թագուհուց խլեց ձեռքով իր հզոր,
Ջարկեց շնիկին՝ թագավոր էիր, դարձիր թագավոր:
Մարդու կերպ տվեց, տվեց գավազանն այդ կախարդական,
Սեփական վրեժն ինքը թող առնի ձեռքով սեփական:
Ու ցնձաց հողը, որ դուրս չբաշեց քաջը սուրն ասեղ,
«Դե, կրնկնես հիմա, արշան կաթիլ իսկ չթափվեց զուր
տեղ»:
— Հա՛, հա՛, հա՛, կրնկնեմ, և դա չի լինի զուր թափած
արշուն,
Ի՛նչ բան է զուրը, որ հասկանում են մարդկանց աշխարհում:
Իս հուր եմ, ես մահ, իմ երեք գլխում միայն այրել կա,
Իմ երեք գլխից երեք բոց ժայթքած, հողածին, եկա...

Չին խթանեց, սուրաց հսկան
Շանթի թափով կատաղի:

— Արեգ,— ձայնեց սիրո արքան,—

Չարկ դու գլխին մեջտեղի:

Չարկեց Արեգն ու դեն ընկավ,

Ունաց, կանչեց՝ մեկ էլ զարկ:

— Մի անգամ է քաջը զարկում,

Մեկով ճամփում էն աշխարհք:

Կարմիր դեռ հանգավ լուռ, փշեց վերջին շունչը իր,
Կարմիր արյունը հոսեց, ծծվեց հողի մեջ կարմիր
Ու խառնվեց մի մասն էլ դեմի կարմիր առվակին,
Առվակը հորդեց ու ելավ, դարձավ առու մի կարգին:
Կուրծքը բացեց թագուհին ու Արեգին մրմնջաց.

— Խրիւր սիրտս սուրը քո, թող լինեմ ես էլ մեռած:

Բայց Արեգը շտարավ ձեռքը սրին իր շրդար,

Արյան ծարավը կարմիր ընդմիշտ մարեւ էր, չկար:

Ու սրի տեղ զավազանն իջավ կրծքին լայնաբաց,

Սիրո արքան էր խփեց, արքան խաբված, տառապած,

Խփեց թեև ցասումով, բայց չդարձրեց նրան շուն,

Սիրում էր դեռ սրտի մեջ, դարձրեց սրինգ նվագուն:

Ապա ասաց Արեգին՝ թագավոր եմ ես հարուստ,

Կտամ՝ ինչքան գանձ ուզես, ինչքան հագուստ ու կապուստ:

— Թագավորի տղա եմ ու կարոտ չեմ ես գանձի:

Ոսկու տեղակ, ուլ արքա, տուր պատասխանն իմ հարցի.

Ո՞ր երկրում է բնակվում հրաշք հավքը հազարան,

Ասա, բարի թագավոր, ինչպե՞ս գտնեմ ես նրան.

Բայց չէր լսել նման բան սիրո արքան մինչ հիմա,

Գիտի լեզուն հավքերի, կհարցնի, կիմանա:

XI

Գնում են, գնում, դօր-գիշեր գնում

Մոռյլ Արեգը և արքան մոռյլ,

Ոչ մի հավք չկա այս մեռած երկնում,

Ոչ մի ծլվլոց, մահ է արնափայլ:

Հանկարծ, օ՛, բերկրանք, մի արծիվ եկավ,

Ուժասպառ եկավ սև դևի երկնից,

Արքայի կանչին անսաց ու իջավ,

Տեսածից պատմեց, պատմեց լսածից:

— Չեմ տեսել, արքա, հավքը քո ասած,

Բայց կա մի աղջիկ, տեղը կիմանա,

Իմաստուն էակ, բայց դեից գերված,

Ամեն ինչ գիտի այս երկրի վրա:

Միջնեկ աղջիկն է ծովի արքայի,

Նա տեսա նրան իր սևերի մեջ,

Սրտիկը կարոտ մի տաք արևի,

Մի տաք բարևի՝ լալիս է անվերջ:

Սակայն ձեր միջև ու սև աշխարհի

Մի ծով կա անանց, չեք անցնի երբեք,

Քամի ձին է պետք, որ ձեզ թոցնի,

Սովի արքայի Քամի ձին է պետք:

Խոստացեք փրկել դստերը գերի,

Յնձուխամբ կտա հայրը Քամի ձին:

Ասաց ու թռավ արքան հավքերի՝

Կարմիր աշխարհի ցոլքը կտուցին:

Այնպես մոտ թվաց մի պահ Արեգին,

Այնպես իրական հավքը բաղձալի,

Լսում էր, լսում արդեն իր հոգին

Նրզը իր փնտրած հրաշք բլբուլի:

Բայց չէ, այդ սիրո արքան էր դալուկ

Գրեւ շուրթերին սրինգ-թագուհին

Ու նվագում էր մորմոքն իր խորունկ

Իր ու իր փրկչի անջատման պահին:

Մեղեդի՞ էր այդ, թե՞ սիրո ծարավ,

Աստված իմ, Արեգն իր ամբողջ կյանքում

Նման մեղեդի չէր լսել բնավ,

Խոսք էր, կարոտ էր, լաց էր հեկեկուն,

Թե՞ ուրիշ մի բան, որ դեռ չգիտի,

Մտավ սրտի մեջ մեղեդին քնքուշ,

Մերթ տաք ու մերթ ցուրտ, ինչպես օր մարտի,

Մերթ հույսի ժպիտ, մերթ ցավ դժնդակ,

Սիրո արքայի սրտում ինչ որ կար

Իր սրտի մեջ էր լցնում մեղեդին,

Ով ինչ կար սրտում թագուհու այն շար,

Իր սիրտն էր քամում կաթիլ առ կաթիլ:
— Իմ լավության դեմ, սիրո թագավոր,
Մի լավ բան արիր, մի հատ էլ վատ բան,
Քո նվագի մեջ ի՞ժ կար թունավոր,
Ես ինձ զգում եմ խայթվածի նման:
Ես զուլալ առու, անցնում եմ անվերջ
Յեխերի միջով ու պղտորվում եմ,
Ինչ-որ բնագո է զարթնել սրտիս մեջ,
Ձի ուզում ննջել, ասա, ի՞նչ անեմ:
Եվ ուրիշ-ուրիշ բնագոներ զարթնում,
Տանջում են միտքս, բզկտում հոգիս,
Ես արատների շղթա անհատնում
Ու քառս եմ ես վեր աստնվորիս:
— Բայց քայլում ես դու, գնում ես առաջ
Դեպի հազարան հավքը բաղձանքիդ:
— Գնում եմ, սակայն, աչքերիս առաջ
Ուր էլ նայում եմ՝ ժպտում է մի կին,
Քո թագուհին է, ամոթ ինձ, արքա,
Որ դարձել եմ ես այսպես վավաշոտ,
Երկրներ կտամ, և՛ դափնի, և՛ գահ
Տիրելու համար կնոջն անամոթ:
Այդպես են արել քանի՛ արքաներ
Եվ ուրիշ մարդիկ տարփանքում ազահ,
Որ իրենց կիրքն են բարձրացրել վեր
Սուրբ ճշմարտության դիակի վրա:
— Բայց դու քայլում ես, գնում ես էլի
Դեպի հազարան հավքը երազիդ:
— Գնում եմ, սակայն թույն-մաղձով եմ լի,
Ասես կրծքիս տակ օձ է, ոչ թե սիրտ:
Դու ինչո՞ւ, ինչո՞ւ դարձրիր ինձ քառս,
Եվ քառսի մեջ, խառն ձայներում
Բիրտ բռնակալի ձայնը բարբարոս
Արդար ճիշերն է ոտքի տակ մարում:
Իրավունքներ է նա բռնաբարում,
Օրենքներ՝ վաղուց դարձած սրբազան,
Եվ ազատ միտքը ազատ չի ճախրում,
Ոտքի տակ ինչպե՞ս կճախրի բազեն:

Ինչո՞ւ արեցիր, որ բարձր են հնչում
Ձայնն ազահության, ձայնը նենգության,
Ձայնը նախանձի, որ քեն է տենչում,
Ձայնը հսամուլ փառասիրության...
— Բայց դու քայլում ես, գնում ես վստահ
Դեպի հրաշքը կախարդ բլբուլի,
Նվագն ինչքան էլ քեզ ցավերս տա,
Դու հետ չես դառնա, կգնաս էլի:
Ի՞նչ են իմ գահը, իմ թագն ու ոսկին
Քո այդ աննահանջ մղումի դիմաց,
Որ քեզ կմաքրի կրքերից շնչին,
Ու էլ չես զգա խայթոցը նրանց:
Սակայն դու նենգ չես կամ քինախնդիր,
Բռնակալ ազահ, կամ էլ հեշտասեր,
Թե չէ դու գժվար ինձ տուն ճամփերի,
Ինչքան էլ թափուր գահս սպասեր:
Ինձ հուշեց սերը և արթնացրի
Այդ սաղմ կրքերը, որ քո մեջ դեռ կան,
Ներսիդ սև դեին կյանք տվի, կտրիճ,
Որ արյունաքամ հաղթես դու նրան:
Եթե չճաղթես ներսիդ սև դեին,
Դրսի սև դեին երբեք չես հաղթի,
Սաղմ-արատները քնած մնային,
Դրսի սև դեից պարտվեիր պիտի:
— Փրկված թագավոր, փրկիչ թագավոր:
Բայց ինձ թվում է, թե սիրտս են լցվել
Աշխարհի բոլոր կրքերը ստոր,
Աշխարհն այս ինչքան մեղսոտ է եղել:
Տուր կախարդական այս գավազանն ինձ,
Խակ է ու խարդախ մեր աշխարհը հին,
Մի լավ բան անի, տասն էլ հետևից
Վատ գործեր կանի աշխարհի ձեռին:
Ու առավ փշրեց ու վառեց իսկույն
Արեգն այդ փայտի կտորն ավերիչ:
— Այս վիճակում էլ քեզ մտահոգում,
Աշխարհի բախտն է հուզում քեզ, կտրիճ:
Դե՛հ, մնաս բարով, մոտ է ծովն արդեն,

Այն, կմեննի հուշան էլ ինձ հետ, հիմա այնտեղ իմ երկրում
Ելնում է որսն իր պատյանից, խոցում սրտեր, մահ սփռում,
Եվ հանում է բամբասանքը փեշի տակից իր երկար
Սև օձերի վտառներ սև, որ խայթում են նենգաբար,
Պիտի տանեմ հավքն հազարան ու նրա հետ՝ բարի լուր,
Թե մարդն էլի մարդ կդառնա, կցնծա սիրտն ամենուր:
Ճամփա տվեք, դնամ հասնեմ ես բլբուլին հազարան:
Կանչեց քաջը, բայց սարերը չսեցին էլ նրան:
Ու ձին ասաց՝ ով հողածին, քեզ շեմ թողնի ես մենակ,
Քո սրտում կա հազարան հավքը բերելու ի՞նչ տենչանք,
Այդ տենչի դեմ բոլոր ստոր բնազդները շարածին
Անզորացան, ընկան պարտված, ոչ թե նորից քնեցին:
Ամուր նստիր դու իմ մեջքին, զարկ, այնպես զարկ
կողերիս,

Որ մորիցս ծածկ կաթը բերանս գա զարկելիս,
Ես քեզ այնպես կթոցնեմ այդ սարերի արանքով,
Չես հասցնի աչքդ թարթել, շուրջդ նայել վարանքով:
Եվ Արեգը այնպես խփեց, որ ձին տնքաց կարեվեր,
Փոթորկվեց ձին այրող ցավից, ցուլաց, թռավ դեպի վեր
Ու մինչ տերը ուշքի կգար՝ արդեն այն կողմն էր անցել,
Բայց արանքում ժեռ սարերի, ափսոս, պոչն էր մնացել,
Սպասում էր դեր այնտեղ, այդ սարերի հետևում,
Ահը սրտում, սիրտն ահի մեջ՝ դեպքերին էր հետևում:
Տեսավ քաջին, իր յոթ գլխից յոթ օձ ժայթքեց ֆշշոցով,
Գալար-գալար, ինչպես հողմից ալեկոծվող մի սև ծով:
Արեգը ձին թոցրեց վեր, թռչունի պես թևավոր,
Ու մինչ դեր վեր կնետեր իր օձերը թունավոր՝
Արեգի սուրն իջավ հատու նրա գլխին մեջտեղի,
Թռավ գլուխն ու ահազդու մաղձ դուրս թափեց և լեզի,
Մյուս վեցն էլ ընկան խսկույն ու ֆշշացին՝ մեկ էլ զարկ:
— Մի անգամ է քաջը զարկում, մեն մի անգամ, հանց
կայծակ:

Եվ այդ պահին լուռ արթնացան մութից ելած դաշտ,
անտառ,

Երևացին ձոր ու կածան, բայց էլի սև, էլի մառ:
Ինչքան շատ էր ծծվել սեր այդ աշխարհի հողի մեջ,
Կար արևը, շկար դեր, բայց դեռ սեր շուներ վերջ:

Սև սարին ալ արև կա վառ,
Սև սարին ու սև ամրոցին,
Սև քարին կանգնած լուսավառ՝
Կարավներն ուրախ երգեցին:
Կանգնեցին Արեգն ու իր ձին
Սև դեի ամրոցի դիմաց
Ու դեի շքնաղ գերուհին
Դուրս եկավ ամրոցից, ասաց.
— Բարև սև դեին հաղթողին,
Փրկարար հերոսին բարև,
Սև հողին արև բերողին
Քյուր հազար օրերի արև:
— Կույս աղջիկ ծովի արքայի,
Ո՞վ բերեց քեզ բարի համբավ,
Ո՞վ ասաց մինչ ես կգայի,
Թե կսվում սև դեր ընկավ:
— Արևի շողերն ասացին,
Ասացին երգերն հավքերի,
Որ այսպես ուրախ հնչեցին,
Ասացին՝ էլ շեռ դու գերի:
Եվ ասաց մեր խոլ Քամի ձին,
Որ կայտառ փնշում է տակիդ,
Իմ աչքերն այնքան նայեցին՝
Ձեր ճամփին հառված անքթիթ,
Եվ այն էլ ասաց Քամի ձին,
Կտրված իր պոչով ասաց,
Որ հոգիդ մի այդ լուսածին,
Բայց ունի մի ծալ դեռ մթնած:
Մարդկանցից վեհագույնն ես դու,
Բայց էլի պղտոր ես մի քիչ,
Հոգուդ մեջ խոհեր լուսատու՝
Պնում ես այսպես ո՞ւր, կտրիճ,
— Գնում եմ իմ երկրի համար
Հազարան բլբուլը բերեմ,
Քույց տուր ինձ, բույր իմ, ճանապարհ,
Ես գնամ մուրազիս հասնեմ,
Հետ գառնամ երկիրս տեսնեմ,

Այնպես եմ կարոտել նրան,
Թող ծաղկի, ծիծաղի իմ դեմ,
Երբ տանեմ բլբուլն հազարան:
— Կարոտել եմ, կտրիճ, ես էլ
Մեր ծովին, ջրերին ծփուն,
Յոթ տարի հորս շեմ տեսել,
Նա աղի արցունք է թափում:
Բերել ես մեր խոլ Քամի ձին,
Մեր ծովի կարոտն եմ առնում,
Ես բոցե աղջիկ ծովածին,
Բայց հեռու ծովս չեմ դառնում:
Քո սիրով կմնամ այստեղ
Կամ կգամ ձեր հողը քեզ հետ,
Այնքան են իղձերդ լուսեղ,
Կթողնեմ ծովս առհավետ,
— Ծովածին, նազելի աղջիկ,
Կտանեմ քեզ հողն իմ տոշոր,
Քեզ խոսքեր կասեմ ես քաղցրիկ,
Բայց իբրև կնոջն իմ եղբոր:
Կլինես դու հարսն իմ միջնեկ,
Իմ միջնեկ եղբոր կինն անուշ,
Բոլորս քեզ շատ կսիրենք,
Ձի լինի քո ճամփին մի փուշ:
Իսկ հիմա, հարսիկ իմ սիրուն,
Ինձ ճափա ցույց տուր ես գնամ,
Որտե՞ղ է հրաշք հավքն ապրում,
Ո՞ր երկրում, այգում անթառամ:
— Քո ասած բլբուլն հազարան
Ապրում է վերին աշխարհում,
Իմ քույրն է տիրուհին նրա,
Իմ կրտսերն՝ ինձանից սիրուն:
Բայց ճամփիդ, իմացիր, կտրիճ,
Այնքան շատ արգելքներ դեռ կան,
Մերթ ահեղ ու մերթ գրավիչ
Փորձանքներ քո գլխին կգան,
Բոլորին դու հաղթես պիտի,
Երկաթե բազուկին հաղթես,

Ապրում է հրեշն այդ երկաթե
Թարձր մի սարում ամպաղեղ,
Թռչում է ամպերում անհաս,
Աարից սար թռչում շանթի պես,
Քու ճամփին՝ որ կողմով գնաս,
Դու նրան պիտի հանդիպես:
Քեզ սար կտանի Քամի ձին,
Ձեռն հաղթի դու առանց նրա,
Կարոտս չեմ առել կարգին,
Թայց նրան քեզ հետ տար հիմա:
Երկաթե բազուկին մահ տաս,
Քամի ձին կարձակես կգա,
Քեզ վերին աշխարհը անհաս
Կհանի դմբուխտ հավքն հսկա:
Կկայես դու բաշից ձիու
Իմ գործած թաշկինակն այս խաս,
Կիմանամ, որ հաղթել ես դու,
Օրերից մի օր հետ կգաս:
Իսկ որ դու բարով դառնաս տուն,
Դեռ էլի ականջ դիր խոսքիս,—
Ու չքնաղ աղջիկն իմաստուն
Ցվեց նոր խորհուրդներ քաջին:
Կրկեց, ձիու բաշն համբուրեց
Ու հետո՝ ճակատն Արեգի:
Ձիմացով ինչպե՞ս պատահեց,
Ու՞ր իջավ, հասավ շուրթերին,
— Ձե՛, հարսիկ, դու կինն ես, գիտցիր,
Դու կինն ես իմ միջնեկ եղբոր:
Ասաց ու քշեց Քամի ձին
Արեգը՝ ճամփերով ոլոր:

XIV

Մանուպարճր սարն է տանում այն երկաթե բազուկի,
Իմ գետեր են գնում իր հետ հանդարտ, առանց աղմուկի:
Կետերի մեջ ահա մի դեռ ճերմա՛կ-ճերմա՛կ, փրփրուն,
Կաթնագետն է, որի մասին ասաց աղջիկն իմաստուն:
Ու Արեգը իջավ ձիուց, խմեց մի բուռ փրփուր կաթ,

Ղգաց, ինչպես ամրանում է, ասես դառնում է երկաթ...
Կաթի ամեն մի կաթիլը շնչում է իր ներսում՝
Գիտես թե ի՞նչ խմեցիր դու, երկրի զավակ սիրասուն:
Սա մայր երկրի կաթն էր արդար ու խմելով դու մի բուռ
Գարձար նրա սիրած որդին, նրան սիրողն ամենուր:
Այդ իմացար, իմանալով է՛լ ավելի ամրացար,
Մայր աշխարհի ուժը քո մեջ գետ կղառնա՝ հորդած հար:
Ու Արեգը գոտեպնդված հեծավ էլի Քամի ձին,
Չանցած մի կիրճ՝ մեղրագետի ալիքները ծփացին:
Խմեց մի բուռ, քաղցր ձայնեց մի բուռ մեղրը իր սրտում՝
Գիտե՞ս թե ինչ ճաշակեցիր, երկրի զավակ իմաստուն,
Իմացութեան ծաղկունքից էր անուշ մեղրը պատրաստված,
Երազներից, տենչանքներից, տանջանքներից վեհ մարդկանց:
Ի՞նչ է ուժը առանց անհուն իմաստութեան սերուցքի,
Իմաստութեամբ՝ չարի առաջ կյանքի դուռը կծածկի,
Ու Արեգը խոհերով լի շարունակեց իր ճամփան,
Հաջորդ կիրճում փրփրում էր գինու գետը հուրհրան,
Խմեց մի բուռ ու արյան մեջ պայծառ մի բոց խլրտաց,
Երակներից լցվեց հոգին զարնան առվի պես հորդած:
Օ՛, արարման սրբազան դող, ստեղծումի բեղուն սեր,
Ի՞նչ է ուժը, ի՞նչ է խելքը, երբ դու լուռ ես ու ստվեր:
Երբ ստվեր չես, երբ մարմին ես՝ քո մեջ կրակն ավյունի,
Ուժը ուժ է և խելքը՝ խելք, տալիս է ողջն՝ ինչ ունի:
Եվ հողածին Արեգն հիմա իրոք հզոր է այնքան,
Որ երկաթե բազուկն անգամ չի փակելու իր ճամփան:
Մեկտեղումն է սա սպիտակ, կարմիր ու սև դեքերի,
Արյուն է սա ու պատերազմ, որ աշխարհը կավերի:
Հեռվից ահա երկարեց նա իր բազուկը արնագուն,
Գեպի կոկորդը Արեգի, բայց խուչս տվեց քաջն իսկույն,
Թուրքեց ձին երկինքնիվեր, կորավ ամպի մեջ մթին,
Որ շանթի պես իջեցնի սուրն հրեշի ճակատին,
Իսկ երկաթե բազուկը գուռ քրքշում է ու փնտրում
Չիու սիրտը կամ Արեգի պարանոցը ամպերում:
Բայց Արեգը բռնեց ահա հաղթ բազուկը երկաթե,
Երկու բազուկ իրար քամում և ուզում են երկատել,
Ով՛ ում արդյոք, ո՞վ է ուժեղ, ի՞նչ կոխվ է ամենհի,
Ո՞ւմ հավասան է ավելի մեծ կովում կյանքի ու մահի:

Քայ Արեգի սրտի խորքում տրոփում են միլիոն սիրտ,
Մասների մեջ միլիոն մասներ ուժ են տալիս միասին:
Ճանուն բոլոր այդ սրտերի մի անգամ էլ սեղմեց նա,
Ու ճարձատյուն լավեց մի շոր, էլի, էլի և ահա
Ճարձատելով շարդվեց բազուկն այն երկաթե հրեշի,
Գարեք սպրի, այս վայրկյանը Արեգը միշտ կհիշի:
Ճակատական երկաթե դին փովեց ոտքի տակ նրա՝
«Ինչ-որ գյուղ եմ տեսնում հեռվում, այնտեղ գնամ ես հիմա,
Ասեմ, թող գան, տանեն երկաթն ու խոփ ձուլեն գութանի,
Ճերիք ինչքան այս երկաթը շնչավորներ կործանի,
Թող հիմա էլ սերմի համար բացի փափուկ անկողին,
Մլին սերմեր արարումի, փառք տան բարի ցանողին:
Քեզ էլ, քեզ էլ, իմ Քամի ձի, իմ ախպերս, արձակեմ,
Գնա, պատմիր քո տիրուհուն, որ հրեշին հաղթել եմ»:

XV

«Ինձ գյուղ թվաց հեռվից հեռու, բայց քաղաք է մի հսկա,
Գիակներ են փռված շորս դիս, մի կենդանի մարդ չկա,
Ախ, գյուղ լինեք, դարբնոցներում կրակն ուրախ բոցկլտար,
Ու երկաթե բազուկի դին գութան դառնար, բահ արդար,
Այդ հրեշը ինձնից առաջ եղել է այս քաղաքում,
Պատերազմ է սարքել այստեղ ու նախճիրներ ժանտագույն:
Բայց ինչպե՞ս է, որ շներ իսկ ու կատուներ էլ չկան,
Անգամ մկներ, որ տերեր են դառնում ամեն անտեր տան:
Խանութները մթերքներով, ապրանքներով չեփլեցուն,
Խանութպաններն ընկած. սակայն, էլ գնորդ չեն սպասում:
Մտեղենն է արդեն հոտել, շորեղենը՝ ընկել ցեց,
Տեր իմ աստված, ի՞նչ աղետ էր, որ այս մարդկանց
պատահեց:
Այնտեղ ահա մի բան շարժվեց, մա՛րդ է, մա՛րդ է կենդանի,
Միակ մարդը, որ շնչում է, մի տառապյալ ծերունի»:
— Բարե, պապի, այս ո՞վ դարձրեց ձեր քաղաքը շիրմատուն:
— Բարով եկար, ազնիվ կտրիճ, փառք իմ բարի աստծուն,
Որ ուղարկեց գոնե մի մարդ իմ վշտերը լսելու,
Պատմեմ, դու էլ ողբա ինձ հետ, ով գթառատ այցելու:
Ապրում էինք ուրախ ու լի, ամեն ինչ կար կրկնակի,
Ես բանաստեղծն էի առաջ ուրախ ու շեն քաղաքի,

Հիմա ի՞նչ եմ՝ շարժվող դիակ, մեռելների մեջ անթաղ,
Դիակներ են իմ գրքերն էլ, որոնք փտում են զանդաղ,
Ի՞նչ գիրք, եթե բացող չկա, ողջը մեռան քաղաքում,
Արձաններին նայող չկա, մեկն էլ իմն է դեռ կանգուն,
Այ, այն մեկը, սակայն հիմա այնպես նման չենք իրար,
Նա արծվաբար վեր խոյացող, իսկ ես՝ դողոտչ ու թշվառ:
Չլսեցին բանաստեղծին, նրա խոսքին շանսացին,
Դեռ հզոր էր ինձանից իր մտքերով շարածին:
Մեր քաղաքը եկավ մի օր, սովորական մարդ էր նա,
Միայն աչքերն էին դեղին: Սա էլ արձանն է նրա:
Մարդիկ արձան կանգնեցրին նաև նրան՝ այդ դեին,
Թույն է թափում դեռ սրտիս մեջ նա աչքերից իր դեղին:
Գեղեցիկ էր, և ամեն կին թաքուն սիրում էր նրան,
Պաշտվեց դեղին գույնը կյանքում, չէ՞ որ ոսկու գույնն

էր այն:

Բերեց իր հետ մի մեծ թմբուկ, մեկ էլ թմբուկն էր դեղին,
Այնքան ծանր, մեր հսկան իսկ այն շարժեց իր տեղից:
Ով որ խփեք թեթևակի, նա մի ոսկի կստանար,
Ու կստանար ավելի շատ՝ ինչքան հարվածն ուժգնանար:
— Բայց, իմացեք, ասաց դեռ, եթե խփեք շատ ուժգին,
Պայթեցնեք իմ թմբուկը, վերջ կլինի ձեր կյանքին,
Այնքան ուժեղ կղղրդա, որ որոտից կմեռնեք,
Դե, մոտ եկեք, ձերն է ոսկին, առեք տարեք մեկ առ մեկ:
Կտրիճ, ոչ ոք չար թմբուկին չմոտեցավ սկզբում,
Սակայն հետո ով ասես, որ չէր մոտենում ու խփում:
Փախել էր քունը քաղաքից: Ասես կարկուտ էր տեղում,
Մերթ թույլ ու մերթ ուժեղ ձայնից դողում էի անկողնում:
Մարդիկ, ի՞նչ եք անում ախրը, գոռում էի սարսափած,
Հազար ձևով, հազար երգում նույնը ասում ես նրանց,
Հեշտ վաստակով մահն էք ընտրում, մի մոտեցեք թմբուկի:
Արտը վարեք, հանքը փորեք, հողից հանեք ձեր ոսկին:
Դնում էին իմ արձանին մեծարանքի ծաղիկներ,
Բայց ասածս չէին լսում հոգիներում իրենց նեո:
Փնտրում էի շքեղ հանդեր, անգամ հնչյունը հղկում,
Ճոխ պատկերներ էի փնտրում, որ լինեք երգս զնգուն,
Բայց իմ երգից ոսկու զնգոցն ավելի էր քաղցրալուր,
Կորած բառ էր իմ գտածը, կորած պատկեր, կորած հուր:

Ի՞նչ էր երգս, թեկուզ վսեմ, մարդիկ խոհեմ չդատան,
Որ չար կրքից մաքրվեին՝ պետք էր բլբուլն հաղարան:
Մազ է հանում ամեն տարի Զմրուխտ հավքը իր բնում,
Ամեն տարի օձն է գալիս ու ձագերին հոշոտում,
Եթե նրան սպանեի, Զմրուխտ հավքը գուժով լի
Ինձ կհաներ վերին աշխարհն հրաշագործ բլբուլի:
Բայց երբ գալիս էր վիշապը, ես կարկամում իմ տեղում,
Այրի տակով, հեռվից-հեռու նայում էի ու դողում:
Մազրում էր ինձ վիշապ օձը, մարդիկ՝ օձից ավելի,
Ախ, երանի ոչ թե պոետ, այլ դյուցազուն ծնվեի:
Անցյալ տարի, երբ ես նորից այնտեղ էի, այն հեռվում,
Ուր սգավոր Զմրուխտ հավքն է իր վշտի հետ բնակվում,
Լսեցի զոտ մի դղրդյուն, որ ուժեղ էր ավելի,
Քան երկնքից մովթ ամպերի որոտմունքը ահուկի:
Կատարվել էր այն սոսկալին: Մինչև որ չի կատարվում,
Ազատը իր ողջ մեծությամբ մեր աչքին չի երևում:
Քրքրում էր ու հեռանում դեղին դեռ մեր հողից,
Մայն հեռանում ու մարում էր, ինչպես նետը՝ աղեղից:
— Պապի, պապի, ախ, ես գիտեմ, նա մեր քաղաքը գնաց:
Եվ Արեգի սիրտը զարկեց անհունորեն տազնապած:

XVI

Սպասում են վիշապ օձին ստվերի տակ ժայռի,
Մեկը՝ հոգսով, մյուսը՝ բազկով, նաև հոգով արի:
— Այ, այս ձորով գալիս է նա, — ասաց ծերը տխուր, —
Մորն է լցվում մարմնով նրա, Ֆշֆշոցով զարհուր:
Այրը աչքիս հառած ազդու՝ սողում, գալիս է նա,
Մասն է ելնում, թվում գերան այլ գերանի վրա:
Ձեռ, տես, եկավ, ոնց էլ գիտի ժամանակը հարմար,
Զմրուխտ հավքը այսօր թռավ կեր բերելու համար,
Մեր քաղաքն է թռչում այդպես շաբաթը մեկ անգամ,
Անիծյալ օձ... Ախ, թե հանկարծ նախկին ուժս զգամ...
— Դու կաց, պապի, գալը տեսար, գնալը չես տեսնի:
Ու պատյանից Արեգն հանեց սուրը իր հավլունի:
Տույալվում էր վիշապն արդեն, ծառնիվեր բարձրանում,
Սվում էին ու ծվծվում խեղճ ձագերը բնում:
Ջարկեց Արեգն ու օձն ընկավ գալար-գալար հատված:

— Ապրես, կտրիճ, միշտ հաղթ պահի քո բազուկը աստվածի
 Քոնն է ճամփան ու դու գնա այն աշխարհը վերին,
 Բեր բլբուլը, տեսնեմ, սեղմեմ կարոտ իմ աչքերին:
 Ու երկու ձեռք, մեկը՝ շատ ծեր, մյուսը՝ շահել, կայտառ,
 Ու երկու ձեռք բարեկամի խոսք տվեցին իրար,
 Որ սպասի մեկը այստեղ, մյուսը՝ ճամփան գնա,
 Փորձանքներ կան հազար տեսակ, բարով վերադառնա:
 Տեսավ նրանց հեովից-հեռու Զմրուխտ հավքը հսկա,
 Սպանողներն իր ձագերի սրանք են կա-չկա:
 Մի մեծ ժեռ քար հանեց երկինք, մի սրածայր ժեռ քար,
 Որ ցած նետեր նրանց գլխին ու սիրտը հովանար:
 Լեզու առան մարդու նման ձագերը միասին,
 Լեզու առան ու մորն իրենց ծվծվալով ասին.
 — Մայրիկ, մի՛ արա, մայրիկ մի՛ արա,
 Յածում, տես, սատկած վիշապն է ահա,
 Մեզ ուտեր պիտի, մեզ ուտեր պիտի,
 Բայց զարկեց նրան սուրը պողպատի,
 Յած իշիր, մայրիկ, ցած իշիր, մայրիկ,
 Մեր փրկիչի հետ խոսիր դու քաղցրիկ:

XVII

Քնեց, երազ տեսավ կապուտաշյա փերին՝
 Հազարան բլբուլի տիրուհին հազարան,
 Տեսավ՝ մարդն է գալիս Զմրուխտ հավքի թևին,
 Ոչ մի դև ու հրեշ չի խանգարել նրան:
 Դև եղբայրներն հերթով նրա սրից ընկել,
 Երկաթե բազուկն էլ ժանգոտվում է մեռած,
 Նրանք իբրև պահակ ճամփան էին փակել,
 Իր հազարան հավքի ճամփան մարդու առաջ:
 Ախ, դավաճան հայրիկ, նաև անխելք մի քիչ,
 Դու տվեցիր մեր ձին, անցավ նա ծովն անանց.
 Ախ, դավաճան քույրիկ, մատնիչ, մատնիչ,
 Յուզց տվեցիր նրան իմ բլբուլի ճամփան,
 Երա՞զ է սա արդյոք, թե՞ իրական տեսա,
 Եթե երազ է սոսկ, թող արթնանամ՝ ցնդի:
 (Արթնացավ, երազ էր) իզուր ես վախեցա,
 32

Իմ բլբուլի տեղը քույրիկս չի մատնի,
 Նույնիսկ եթե ուզի՝ ո՞ւմ կարող է ասել,
 Դե՛հի ահից նրան ո՞վ կայցելի:
 Ի՞նչ անիմաստ երազ, մարդն ինչպե՞ս էր հասել
 Իր անմարուր սրտով իմ բլբուլին:
 Ինչ խենթ է սևաշյան, կրկնում է անդադրում,
 Ասում է՝ կտանեն երգչիդ սակեկտուց,
 Կգա մարդն, ասում է, ցավ կա իր աշխարհում
 Եվ ցավը իբր թե զորավոր է սիրուց:

XVIII

Յածում սարեր ու հովիտներ, ցածում դաշտեր ամայի,
 Յածում՝ ցածի աշխարհն անխինդ, սարսափների մեջ մահի:
 Այ գնում են անթև մարդը և թևավոր հավքն հսկա
 Յածի ծմակ աշխարհներից վերին աշխարհն արևկա:
 Այ գնում են, գնում, գնում, հասան ահա վերջապես,
 Ինչքա՞ն ճամփա անցան արդյոք, ինչպե՞ս, ինչո՞վ կշափես,
 — Գնա, կտրիճ, ես կսպասեմ այս ծառի տակ, մինչև գաս,
 Փրկել ես դու իմ հինդ ձագին, միայն մեկի վարձքն է այս:

XIX

— Ողջույն բեզ, ով վերին աշխարհ,
 Բույրերի, թույրերի իշխան:
 Բայց ուր է, բույր շունես անուշ,
 Ախ, դու էլ տատասկ ես ու փուշ,
 Ձեն թողնում ինձ առաջ գնամ,
 Կծում են, խայթում շարակամ:
 Ես այսքան ճամփա կտրեցի,
 Հազթեցի բազկով առնացի
 Թագրազեմ երեք դև հսկա,
 Երկաթե բազուկին անգամ,
 Բայց այստեղ ուժս չի զորում,
 Ցատասկի, փշի անտառում:
 Հա, բան էր հարսիկս ասել,
 Կավ է մտքիցս չեմ գցել:

Ու քաղեց Արեգը մի փուշ,
Հոտոտեց, ասաց փաղաբուշ՝
Ի՛նչ անուշ հոտ ունես, ծաղիկ,
Հոտ չկա քոնից անուշիկ:
Ու ծաղիկ դարձան իսկապես,
Բուրեցին փշերը այնպես
Ու ճամփա տվեցին, գնաց
Արեգը՝ բույրերով հարբած:
Բայց ճամփան կտրեց ինչպես սուր
Մի պղտոր աղի-լեզի ջուր,
Չի թողնում, որ առաջ գնա,
Պինդ փակել է ճամփան նրա:
Ու խմեց Արեգը մի բուռ՝
Ա՛խ, ինչքան անուշ ես դու, ջուր,
Քեզ նման ջրիկ քաղցրահամ
Խմում եմ առաջին անգամ:
Ու ջուրն էլ տվեց ճանապարհ,
Ուր կուզես, գնա քեզ համար:
Բայց սիրտը ծարավն է այրում,
Բոցեր են վառվում բիբերում:
Ո՛ւր գնա Արեգը ծարավ,
Շատ աղի-լեզի էր իրավ
Այդ ջուրը, այդ գետը պղտոր,
Մե մահ էր, մահվան պես հզոր,
Արեգը էլ չի դիմանում,
Ճամփան էլ այս ո՛ւր է տանում,
Ա՛խ, մեկ է՝ հյուսիս, թե հարավ,
Այնպես է, այնպես է ծարավ,
Թվում է վայր կրնկնի հիմա
Ու տեղից էլ վեր չի կենա:
Տենչում է հրաշք մի աղբյուր,
Ա՛խ, ինչպես կխմեր բուռ-բուռ:
Ու հանկարծ աղբյուրը ցուլաց,
Մահվան մեջ ժպիտ էր կենաց,
Կանչում էր՝ խմիր և կապրես,
Տանջում էր ծարավը այնպես
Եվ Արեգն աղբյուրին թեքվեց,

Ուզում էր խմել և հիշեց
Երանն հարսիկի՝ շխմես,
Հարզորն հարսիկի՝ դսպիր քեզ:
Ուայց այնպես, այնպես էր ծարավ,
Չիմացավ, թե ինչպես ընկավ
Պայ ջրին ու խմե՛ց, խմե՛ց,
Մինչև որ ծարավը կտրեց:

Ու գրնդաց աստվածաշին մի մեղեդի սրտահույզ,
Փերիները ջրի տակից թուլալուով ելան դուրս,
Եվ ինչ մերկ էր՝ դարձավ կանաչ, ինչ թույլ շող էր՝ վառ
ճաճանչ,
Փովեց շորս դին դրախտն անուշ՝ աղբյուրներով մեղմականչ,
Մշտադալար ծառ ու ծաղիկ օղբ լցրին բույրերով,
Պես-պես հավքեր, ծիածաններ՝ հազար ու մի թույրերով:
Արեգն զգաց՝ վերին աշխարհն իրոք աշխարհ է վերին,
Ուր բնակվում են լուսեղեն ոգիները երկնային:
Կտրեց մատը ու աղ ցանեց վերքի վրա, որ ցավի,
Մրմառ սիրտն ու շինի վաչելքներին ծարավի:
Ուայց փերիներն այնպես թեթև թուլում են, երգ ասում,
Որ հիշում է վերքի ցավը ասես հեռու երազում:
Ինչքան դյուրթիչ ձայներ ունի շքնաղ աշխարհը վերին,
Ինչքան քաղցր ու զրնգուն ծիծաղում է այս փերին:
Երգում է նա, ինչպես կերգեր ինքը՝ բլբուլն հազարան,
Երգով դյուրթում է Արեգին ու հորդորում է նրան.
— Մ՛, հանդարտվիր այսուհետև, խաղաղվիր դու, հողածին,
Չար կրքերը անցած հեռու օրերի մեջ մնացին,
Ինչ որ վատ էր ու վճատ էր՝ թողիր այնտեղ, ներքևում,
Մարուր, մաքուր անուրջներն են հիմա ճամփադ արևում:
Արժանի ես մեր դրախտին, մեկ հետ մեկտեղ ապրելու,
Օտար հեռվից այս տեղերի դու առաջին այցելու:
— Արի այստեղ, ամբոս ըմպիր,— կանչում է այլ մի
փերի,—
Կամ ուզում ես նստիր ինձ հետ ճերմակ թևին ամպերի,
Տե՛ս, տե՛ս, ինչպես սահում եմ ես թեթև, թեթև,
բախտավոր,
Գու էլ արի սահենք մեկտեղ, ոգի եզիր, ինչ կա որ:

Ու կանչում են ամեն կողմից փերինները ձյունափառ
 Ու ամբոս են հրամցնում, արբեցնող երգ ու պար:
 — Մեզ նայելիս շեն պղտորվում այդ աչքերը քո մաքուր,
 Դու էլ մեզ պես լուսեղեն ես, դու՛ մեզ եղբայր, մենք քեզ՝
բույր:
 Քո սրտի բյուր ծալքերի մեջ էլ մուծ շունես, թեկուզ քիչ,
 Ընդունում ենք քեզ դրախտի հավերժական բնակիչ:
 Ու երգում են, էլի երգում այնպես անուշ, հոգեթով,
 Ու պարում են, էլի պարում աղավոտրենն ճախրելով,
 Թ՛վում է, թե մոռացել է հարբած Արեգն ամեն բան,
 Մատից արշուն է կաթկթում, վերքը անցավ է սակաչն:
 — Թող մի կաթիլ ջուր քսեմ ես այս աղբյուրից քո վերքին,
 Ու կբուժվի անմիջապես, չի մնա հետք իսկ շնչին:
 Մարսափում է Արեգն հանկարծ, ինչ կլինի, թե լոխ,
 Զխոսի վերքն անկման ցավից իր հեռավոր աշխարհի,
 Սպասում են հիմա այնտեղ հայրն ու այգին իր դարձին,
 Ինչ իմանաս մարդիկ այնտեղ հիմա ինչեր արեցին,
 Մեռչալ է այն քաղաքի պես իր քաղաքն էլ երևի,
 Գեղին դեր հաղթանակած՝ քրքջում է վայրենի:
 — Ախ, թողեք ինձ, ով փերիններ, խղճացեք ինձ, բարիններ,
 Գիտեք, ինչքա՛ն եմ տառապել, մինչ հասել եմ հողը ձեր:
 Մեր երկիրը ձեռքից զնաց, պիտի տանեմ ես նրան
 Իբրև հույս ու սպեղանի փրկիչ բլբուլն հազարան:
 Ասաց Արեգն ու դրախտով, կախարդական աշխարհով
 Մի դյուրական շշուկ անցավ՝ թողեք, զնա անխռով,
 Նա ամենից դժվարն հաղթեց հանուն տխուր իր երկրի,
 Արժանի է, որ լիասիրտ ցնծա հոգին ու բերկրի:
 Նայեց Արեգն իր շորս կողմը, շքացել է ամեն բան,
 Մնացել է իր ծարավը կոտրող աղբյուրը միայն:

XX

Աչքովդ տեսածին ինչքան շատ հավատաս,
 Հավատա մի քիչ էլ երազներին:
 Ընկողմանած փափուկ անկողնում խաս՝
 Տեսավ մի նոր երազ կապուտաշյա փերին:
 Տեսավ ինչպես եկավ Արեգն ահա,

Անցավ տատասկների ու փշերի միջով,
 Ազի-լեզի ջուրն էլ նրան տվեց ճամփա
 Եվ ուղեկցեց անուշ իր կարկաշով:
 Անգամ փերինները բաց թողեցին նրան
 Իրենց հրապույրի գուլն-գուլն որոգայթից,
 Եկավ, եկավ, եկավ այդ քաջասիրտ տղան,
 Հասավ ահա դռանն իր պալատի:
 Միսր խոջի դեմից առավ տվեց գայլին,
 Խոտը գայլի դեմից զրեց խոջի առաջ,
 Եվ ոտելով ընկած՝ նրան ճամփա տվին
 Նույնիսկ խոջն ու գայլը՝ պահնորդները իր քաջ,
 Պալատ մտավ Արեգն ու խրատված ասես՝
 Բաց դռները փակեց, փակ դռները բացեց,
 Սանդուղքներով մարմար ելավ տանտիրոջ պես,
 Ննչարանն իր մտավ, մի պահ դյուրթված կանգնեց:
 Ճակատն իր համբուրեց քաջը անվախ,
 Հետո շրթունքները համբուրեց տաք,
 Առավ իր հազարան հավքը շքնաղ,
 Կրծքին սեղմեց, տարավ լույսն իր ոսկեվանդակ:
 Բացեց աչքերն ահով տիրուհին բլբուլի,
 Ի՛նչ լավ է, երազ էր, մղձավանջ էր մի շար,
 Բայց շուրթերն այրվում են կրակով լի,
 Տար համբույրի հետքը նրանց վրա դեռ կար,
 Իսկ բլբուլն հազարան, իր բլբուլը... չկար,
 Երազ չէր, ուրեմն, կտրիճն իրոք տարավ,
 Հե՛յ, փակ դռներ, ամուր սեղմվեցեք իրար,
 Փակեք նրա ճամփան, դռներ իմ լավ:
 — Օ՛հ, տիրուհի, փակ մնացի՛նք,
 Այս էլ քանի՛ հաղար տարի,
 Մենք ժանգոտել, մզլել էինք,
 Մեզ բաց արեց ձեռքն օտարի,
 Թող բաց մնանք էլի մի քիչ,
 Հետո էլի բռնենք նրան,
 Բռնվեց՝ լավ, շքունվեց՝
 Բարով զնա նա իր ճամփան:
 — Հե՛յ, բաց դռներ, շարժվեք, բռնեք նրան իսկույն,
 Ներս եք թողել գողին, այդ ինչպե՞ս եք հսկում:

— Օ՛ֆ, տիրուհի, բաց մնացինք,

Այս էլ քանի՛ հազար տարի,

Այնպես հոգնել, թմրել էինք,

Երբ մեզ փակեց ձեռքն օտարի,

Մզասիր քիչ հանգստանանք,

Հետո էլի բռնենք նրան,

Բռնվեց՝ լավ, շքունվեց՝

Թող երկարի նրա ճամփան:

— Խոյ, դու բռնիր, իմ խոյ, գալլ, դու բռնիր, իմ գալլ,

Չթողնեք, իմ քաջեր, առաջ անցնի մի քալլ:

— Այս էլ քանի՛ հազար տարի

Միս էր դրված խոյիս առաջ:

— Այս էլ քանի՛ հազար տարի

Խոտ էր դրված գալլիս առաջ,

Փոխեց տեղը միս ու խոտի,

Որ շմանք մենք անոթի,

— Հիմա խոյս խոտ եմ ուտում:

— Հիմա գալլս միս եմ ուտում:

— Օ՛ֆ, տիրուհի, մի քիչ ուտենք,

Հետո էլի բռնենք նրան,

Բռնվեց՝ լավ, շքունվեց՝

Օրհնված է նրա ճամփան:

— Խնդրում եմ, փերիներ, կախարդեցեք նրան,

Գողացել տանում է բլբուլս հազարան,

Գողացել է սիրտս էլ բլբուլի հետ,

Շուրթերը շուրթերիս դրոշմել են հետք:

— Հերիք մնար դառ վանդակում

Հրաշք հավքը քո հազարան,

Կյանքդ հերիք մնար դժգույն,

Չսիրեիր դու ոչ մի բան:

Տարավ սիրտդ, հավքդ տարավ,

Մի վախենա, անմահ մեր քույր,

Մաքուր ձեռքեր ունեիր իրավ,

Մաքուր խոհեր, իղձեր մաքուր:

— Հե՛յ, ազի-լեզի ջուր, լսիր ինձ գոնե դու,

Կտրիր քաջի ճամփան, կրժքով կանգնեցրու:

— Չե՛, տիրուհի, թող որ գնա,

Ազի-լեզի ջուր չեմ հիմա,

Նրա շուրթերն ինձ փոխեցին,

Կաթիլները իմ դառնածին

Հիմա բողբոջ ու սառն են այնպես,

Որ դու ինքդ էլ խմել կուզես:

— Գուր մնացիք միայն, տատասկ ու փուշ,

Քրքրեք ստրեբը, դարձրեք նրան անուժ:

— Ես տատսկ չեմ:

— Ոչ էլ ես՝ փուշ:

— Նրա խոսքով դարձանք քնքուշ,

Մենք ծաղիկ ենք, մենք ծաղիկ ենք,

Նրա ստրեբն համբուրեցինք,

Ու գրանով երջանիկ ենք

Ու գրանով միշտ գեղեցիկ,

Մենք թույլ տվինք կտրիճն անցնի,

Ջմրուխտ հավքի թևին հիմա

Արդեն անցավ կեսը ճամփի,

Մյուս կեսն էլ բարով գնա:

XXI

էլ վերջ, հերիք էր ողբար ու թախծեր,

Պարեց ու երգեց բանաստեղծը ծեր.

— Քաջր բերեց քաջաբար

Իմ երազանքը աշխարհ,

էլ չեմ լինի մաղձ ու ոխ,

Արտեր՝ իրար հոշոտող,

Փրկությունն է աշխարհի,

Ի՛նչ առավոտ է բարի:

Ազա համբուրեց բանաստեղծը ծեր

Հաղարան հավքի թևերը բոցե,

Խառ փետուրները քսեց երեսին,

Ու... հոգնած աչքերն հավետ փակվեցին:

Թաղեց Արեգը իր բարեկամին,

Կաղնուց ճյուղ կտրեց ու տնկեց շիրմին,

Ձր աճի, խշշա՛ կյանքի ծառ դարձած:

Ու Ջմրուխտ հավքը սլացավ դարձյալ,

Հասա՛վ սև դևի աշխարհը դեռ սև,
Ողջը սև, թեև շուրջն արև-արև:
— Բլբուլ ջան, երգիր, շնորհքդ ցույց տուր,
Աշխարհն այս հերիք մնա սև, տխուր:
Նոր տիրոջ խոսքը դեռ չվերջացած՝
Երգեց բլբուլը, անուշ գեղգեղաց,
Երկինքը կապեց շքեղ ծիածան,
Գուլն-գուլն ծաղիկներ դաշտում արթնացան,
Կանաչ գորգ փովեց սարերի լանջին,
Սև ծառը իսկույն տվեց կանաչին,
Սև ջուրը կապույտ ալիքներ տվեց,
Սև ջրընկեցը ճերմակ փրփրեց:
Սև մնաց միայն հողը բարեբեր,
Բայց սև, որ կանաչ ու կարմիր կապեր:
Ծովի արքայի դուստրը կապտաչվի
Երբեմնի գերին ահեղ սև դևի,
Արեգի հարսիկն անուշ ու խելոք
Տեսավ, հասկացավ, որ եկել իրոք,
Արեգն է եկել հրաշք հավքի հետ,
Արարել հրաշքն այս գարնանավետ:
Հագավ ծովագուլն զգեստն իր շքեղ,
Սանրեց մազերը իր հրաշագեղ,
Նլավ իր երա՛շ քաջին ընդառաջ,
Որը գալիս է ճամփեքով կանաչ:
— Բարև, կտրիճ, բարո՛ւլ եկար,
Սպասել եմ ես քեզ երկար,
Ամեն ցերեկ՝ իմ մտքի մեջ,
Ամեն գիշեր երա՛զ եկար:
Ասաց ու գրկեց աղջիկն Արեգին,
Համբուրեց նրա ճակատը կրկին,
Ու էլի իջավ շուրթերին հասավ,
Սիրտը շուրթերի գինուն էր ծարավ:
— Չէ՛, հարսիկ իմ սիրավոր,
Կինն ես իմ միջնեկ եղբոր:
Իմ սիրտը այնտեղ մնաց՝
Քո քրոջ տեսքին գերված:
Հասցնեմ բլբուլն այգին,

Հետ դառնամ կարոտագին,
Ու անեմ վառ քույրիկիդ,
Քուն տանեմ վառ քույրիկիդ:
Կեց գեղուհին, շքեղվեց հոգին,
Քրոջ պես նայեց այս անգամ՝ քաջին
Ու հարսիկի պես,
Ե՛վ անդորր, և՛ հեղ:

XXII

Կարմիր աշխարհն ու աշխարհն էլ սպիտակ
Կանաչ հաղան հրաշք հավքի երգի տակ:
Արեգն եկավ՝ հետը հարսներն իր սիրուն,
Քեզ, եղբայրներ, տեսեք, ի՞նչ գանձ է բերում:
Ու վերջացավ ճանապարհն էլ այն անդարձ,
էլ ի՞նչ անդարձ, եղավ ահա վերադարձ:
Երեք ճամփի փունջ հանգույցում վերստին
Նստած էր նա՝ այն իմաստուն ծերունին:
— Թարև, պապի ամենագետ ու անհուն,
Ո՛ւր են, ասա, իմ եղբայրներն աշխարհում,
Նրանք եկել մեր երկի՞րն են գնացել,
Թե՞ հուսահատ օտար հողում մնացել:
— Ոչ եկել են, ոչ էլ կգան պարզերես,
Ինք պետք է գնաս հիմա և բերես:
Ես տեսնում եմ նրանց քաղաքը ահա,
Քիչ որ գնաս՝ քո աչքին էլ կերևա:
Ողջը թողած՝ ուղիղ բաղնիս կշտապես,
Աշխատում են նրանք այնտեղ ճորտի պես,
Մեկն հնոցի կրակն է միշտ պահում վառ,
Մեկը մոխիրն է դուրս թափում անդադար:
... Ոտքով գնաց, ձիով եկավ քաջարին,
Մենակ գնաց, մենակ շեկավ նա կրկին,
Կոզքին երկու եղբայրներ են՝ ձի հեծած:
— Օրհնիր, պապի, դու մեր ճամփան մնացած:
— Գնա, կտրիճ, քո հաղարան հավքը տար,
Տեղ կհասնեն ձեզնից երկուսն անվթար,
Մեկը, սակայն, ավելի ուշ կհասնի,

Գեո իր ճամփին մի փորձանք էլ կտեսնի...
— Հե՛յ վախ, պապի, դու մեզ լավ բան չասացիր,—
Տնքաց քաջը և ուզում էր բշեղ ձին:
— Կաց դեռ, կտրիճ, կանչեց գերին սև դևի,
Ինձ արձակիր, ծովը գնամ իմ ծավի,
Ես չեմ ուզում կինը լինել քո եղբոր,
Մոխրոտի հետ ես չեմ ապրի բախտավոր:
Ասաց, ձիու մի մազ հանեց իր ծոցից,
Վառեց մազը ու հայտնվեց Քամի ձին:
— Ներիր դու ինձ, բարի կտրիճ,— ու ցոլաց,
Թուավ դեպի իր կարոտի ծովը բաց:
— Ինձ էլ ներիր,— ասաց չքնազը երկրորդ,—
Այս եղբայրդ էլ նույնքան դարձ է և մոխրոտ,
Ես կգնամ պայծառ ճամփով մարդկային
Սփռվելու սիրո տխուր արբային:

XXIII

Վերադարձի ճամփան ի՛նչ ուրախ է, ի՛նչ լավ,
Բայց չեն ցնծում երկու եղբայրները բնավ,
Մակայն ինչպե՞ս ցնծան, երբ իրենց ախանջում
Այն լույս աղջիկների ծաղրն է հնչում:
Այդպես պիտի տանն էլ ծաղրեն անգթաբար,
Եվ փնտրում են նրանք ազատվելու մի ճար:
Ու գտան, ի՛նչ գտան, վայ ձեր գտած ճարին,
Խոր ջրհորի վրա գորգ փռեցին մի հին,
Իրենք երկու ծայրին, իսկ Արեգին ազնիվ
Մեջտեղ նստեցրին իբրև պատիվ.
— Հաց կեր, մեր քաջ եղբայր:— Ու իրենք կանգնեցին,
Քաջը ջրհորն ընկավ՝ ձեռքը մեկնած հացին:
Տուն կգնան նրանք՝ երկու եղբայր մոխրոտ,
Ի՛նչ ստեր կփչեն արքա հոր մոտ:
«Մի հավատա, հայր իմ, դու ստերին նրանց,
Քո Արեգն այստեղ է: սուտ է, դեռ չի մեռած:
Նրանք մեռցրին ինձ, որ հավատաս, հայր իմ,
Թե իսկապես իրենք հրաշք հավքը բերին»:

XXIV

Այգու խորրում, այգու դռան
Սովապեղ են մարդիկ,
Պիտի բլրույր հազարան
Հիմա երգի քաղցրիկ:
— Գե, սիրասուն իմ գավակներ,
Ասեր, երգն սկսի,
Իր մեծ երգը զարնանաբեր,
Փրկիչ երգը ասի:
Ասաց եկավ ավազ որդին.
— Ջան, բլրույ ջան, երգիր:
Բլրույր լուռ նայեց շորս դին,
Ոչ մի հնչյուն երգի:
Թայց աչքերից նրա տխուր,
Հրաշք է իսկական,
Որպես արցունք՝ թափվող բուռ-բուռ,
Մարգարիտներ ընկան:
— Նա երգ չունի, հայր իմ արքա,
Նա մարգարիտ ունի,
Ավելի լավ, ուզում է նա
Հարստանանք էլի:
— Ի՛նչ եմ անում մարգարիտը,
Գանձարանում լիքն է,
Կայիս է նա, ճշմարիտ է,
Կցված է սրտիկը:
Ասաց եկավ միջնեկ որդին,
Կանգնեց բլրույի գեմ.
— Շատ ես երգել, երգիր կրկին,
Մեկ էլ ձայնդ լսեմ:
Թայց բլրույր լուռ է նորից,
Այնպես լուռ է, տխուր,
Մարգարիտներ է աչքերից
Էլի թափում բուռ-բուռ:
Սիծաղեց ամբոխը այդ լուռ լացի վրա,
Այնպես եղծված ու բիրտ, շար էր սիրտը նրա:
Սազրի քարեր նետեց, բայց հազիվ մի վայրկյան,

Աչքերի մեջ ինչ-որ շողեր ընկան:
Կապուտաշյա փերին՝ ճառագայթներ ձեռքին,
Կապուտաշյա փերին՝ հրեղեն ձին տակին,
Գալիս էր մեջտեղով երկնքի ու երկրի,
Մի մոտեցած արև, ողջը հիմա կայրի:
Գալիս ու բարկացած ձայն էր տալիս.
— Հեյ, հե՛յ, ո՞վ է ձեզնից տիրացել բլբուլիս,
Ալամ արքա, լսիր, բլբուլս տուր
Եվ բերողին տուր ինձ, նա ո՞ւր է, ո՞ւր,
Եթե չաաս՝ ողջը կայրեմ ու կավերեմ,
Դուք ցած՝ շորացած խոտ, ես բոց՝ ձեզնից վեր եմ:
Ալամ արքան նայեց որդիներին մթնած,
Ավագ որդին վախով դեպ աղջիկը գնաց.
— Իջիր, շքնաղ, իջիր, ես քեզ պատմեմ մեկ-մեկ,
Մեղմացրու շողերդ, ծակում են, ինչպես տեգ:
Մի անտառում, բարձր ծառի վրա
Թևերն իրար տալիս, երգում էր նա...
— Հե՛յ, ուղարկիր, արքա, իսկական բերողին,
Ես վեր ինչպես կայծակ, դուք ծառ՝ կպած հողին:
Գնաց միջնեկ որդին, նա էլ՝ այսպես, այսպես,
Մի դև կար, հաղթեցինք եղբայրս ու ես...
— Հե՛յ, թագավոր, տուր ինձ իսկական հերոսին,
Եվ ոչ թե ուղարկիր հաշորդ ստախոսին:
Նայեց մուսյլ արքան որդիներին երկու,
Ցասման ամպ էր կարծես տխուր ու ահարկու.
— Պիտի բռնած լինեն լոկ ձեռքերը արդար,
Լոկ ձեռքերը մաքուր բլբուլն այս լուսավառ,
Կեղտոտ են ձեր ձեռքերն ու արչունոտ,
Ո՞ւր է Արեգն իմ քաջ, անեծք ձեզ ու ամոթ:
Լուռ են որդիները, խոսքեր չկան,
Դողում են վախվորած, դողում է և արքան,
Ի՞նչ պատասխան կտան, շա՞ր, թե՞ բարի,
Ահ, դողում են, պարզ է, գործ են արել շարի,
Եվ այդ պահին եկավ, քաջ Արեգը եկավ,
(Հանել էր ջրհորից մի գթասիրտ պառավ)
Կապուտաշյա փերին նայեց՝ սիրուց դողաց,
Նայեց՝ ժպտաց անուշ և ձիուց իջավ ցած:

— Ողջուն, ծովի աղջիկ, ի՞նչ լավ արիր եկար,
էլ չեմ անցնի անցած ճանապարհը երկար:
Պիտի գայի, շքնաղ, պիտի գայի քեզ մոտ:
Իմ ողջունը տայի գայլ ու խոչին ծանոթ,
Ազիւլիզի ջրից՝ հիմա ջինջ, քաղցրահամ,
Պապական խմելի երկրորդ անգամ,
Ու տուն բերելի քեզ սիրո ճամփով պայծառ,
Քայլ գու ինքդ եկար, ի՞նչ լավ արիր եկար:
Գրկեց Ալամ արքան խիզախ իր Արեգին,
Կնդությունից լացեց՝ նրան սեղմած կրծքին:
Իրեհ հիւն ծանոթի տվեց ողջուն
Մարդու բնույթն հեգնող կապուտաշյա փերուն:
Հետս խնդրեց որդուն արքայաբար.
— Դե թող երգի հավթը, սպասել ենք երկար:
Մոտեցավ Արեգը սակեվանդակ հավթին,
Քաց արեց վանդակը, հորդորեց քնքշագին.
— Քաց քո լեզուն, բլբուլ, երգիր, իմ հազարան,
Թող այգին ու մարդիկ առնեն փայլն առաջվան:
Ռաավ, կանգնեց հավթը մի շորացած ճյուղի,
Երգեց այնպես, ասես քնար էր յոթնադի,
Ձէ, քնարն ի՞նչ, ասես ինչ-որ լույս էր երգում
Կախարդական, թեթև, վսեմորեն զնգուն,
Նախ կանաչեց ճյուղը նրա ոտքի տակի,
Մարդիկ տեսան հրաշքն ու լուռ իջան ծնկի,
Մեկ էլ, երբ նայեցին շուրջը իրենց,
Վառ կանաչը նրանց աչքը շոյեց:
Այգին առաջվա պես շեն է ու լի,
Քայլ գեւ ծորում էր երգն արարիչ բլբուլի,
Որ սրտերն էլ այդպես լինեն անփուշ,
Միտքը լինի անշար, խոսքը՝ սրնգանուշ:

XXV

Հառաչանքով է բռնվել երկիրն Ալամ արքայի,
Հառաչում են հոգիները, որ շար էին, ամայի,
Ամեն մեկը մեղքն իր լալիս, հեծեծում է խղճի հետ,
Հեծեծանքն է երկիրն առել, դա ցավ է մեծ, ոչ աղետ:
Մարբում են հոգիները արատներից բյուրանուն,

Լև նորոգված ծնվում նորից տառապանքի մեջ անհուն,
Մոռացվում է քիչ-քիչ հինը, հառաչանքն է պակասում,
Նվ երկիրը ցնծության մեջ՝ անբիծ կյանք է սկսում,
Բայց երկու սիրտ, երկու եղբայր հեծեծում են նորից նոր,
Նրանց վերքը բուծում չունի, ոչ էլ նրանց խիղճն՝ անգործ:
Եկան նրանք արքա հոր մոտ, ավագ որդին խոսեց նախ.
— Հայր իմ, ինչպե՞ս կոչվեմ որդիդ, երբ եղել եմ ես

խարդախ.

Արժանի եմ ես զլիսատման, բայց շտվիր դու վճիռ,
Նույնիսկ երկրից շարտաքսեցիր, անարժանիս խղճացիր:
Ես, բո որդին, պիտի այգքան, պիտի այգպես շեղծվեի,
Ի՞նչ էի ես, գծուծ ու նենգ՝ ուրիշներից ավելի:
Ինչպե՞ս ասեմ մարդ եմ հիմա, երբ եղծվեցի ես այգքան,
Դավ նյութեցի իմ հարազատ, բարի եղբոր դեմ անգամ,
Ոչ մի վայրկյան ու ոչ մի ժամ չեմ մոռանում, հայր իմ,

հայր.

Որ մարդ շեղա ու թաղվեցի մեղքի ճահիճը անծայր,
Ու դա անվերջ սիրտս է ճղմում, ճշում խորքում իմ հոգու,
Որ իրավունք չունեմ բնավ մարդ ու որդիդ կոչվելու:
— Իրավ ասաց մեծ եղբայրս, — խոսեց միջնեկն էլ տխուր,
Այդ նույն ցավը իմ սիրտն էլ է արյունաքամ անում լուռ,
Քեզ տեսնելիս կամ Արեգին, սաստկանում է ավելի,
Ես գլուխս ցած եմ կախում ամոթահար, խղճալի:
Հայր իմ, թույլ տուր մենք հեռանանք, գնանք օտար մի

աշխարհ,

Քարշ տանք այնտեղ ոչինչ շարժող գոյությունը մեր թշվառ:
Զի մնալու գահդ թափուր, մենք անարժան ենք գահին,
Արժանավոր Արեգը կա իր վեհ հոգով մարդկային:
Այն աշխարհում, ուր մենք եղանք, այնքան ցավեր կան

արթուն.

Թե ճար անենք՝ մեր մեղքերին դա կլինի թողություն...
Ալամ արքան լսեց, լսեց ու շշնջաց՝ գնացեք:
Ու դուրս եկան հառաչանքով ավագ որդին ու միջնեկ:
Ասում են, թե մինչև այսօր նրանք ապրում աշխարհում,
Որտեղ մարած օջախ տեսնում, ձեռք են մեկնում ու վառում.
Նվ ապրում է Արեգն անմեռ, դրանից է, որ այսպես
Այն հաղարան հրաշք հավքին հավատում ենք դու և ես:

ԴԵՂԻՆ ԳԻՇԵՐ

I

Քարին բոլոր ծուխ է ելնում բարձր սարից դիմացի,
Քարին բոլոր ծխի հետ է քաջ հովիվը առնացի,
Մածում ոչխարն է արածում, հսկում է նա իր հոտին
Եվ հսկում է կենաց ծաղկին՝ բարձր սարի գագաթին:
Անում է սա հրաբուխի խառնարանին շատ մոտիկ
Եվ ժայթքումից մեկ օր առաջ բացվում թերթիկ առ թերթիկ,
Հովիվն իսկույն լուր է տանում ցածում փոված քաղաքին,
Եվ փախչում են, փրկվում մարդիկ հրաբուխից սաստկազին:
Քաղաք իջավ հովիվն ահա, կանչեց, որ գան, լուր ունի
Ու յոթ կողմից եկան մարդիկ, խոնվեցին վախով լի.
— Ի՞նչ է եղել, խոսիր, հովիվ, կենաց ծաղի՞կն է բացվել,
Թե՞ ոչխարդ լեզու առել, մարդու լեզվով է խոսել:
— Առաջվա նման փակ է մեր փրկիչ ծաղիկը կենաց,
Իսկ ոչխարն էլ իր ոչխարերեն լեզվով է մնչում:
Մի աչքս ծաղիկին, մի աչքս հոտին՝ հանկարծ ի՞նչ տեսնեմ,
Մի գեղին: մի մեծ թմբուկ է գալիս,
Մեկ ձորն է իջնում, մեկ ելնում սարը, թռչում քարեքար:
Ջարմացել էի, թմբուկ է, պիտի գլորվի նեքև,
Այդ ինչպե՞ս է նա սարնիվեր ելնում:
Մտեցրավ, տեսա մենակ թմբուկ շէր, մի մարդ կար տակին,
Ուստ սովորական, մեկ նման մի մարդ, մեկ պես հագնված,
Շեշտությամբ առանց որևէ ճիգի թմբուկն է տանում:
Պալիս է գեղի մեր քաղաքը նա:

Իմ քաջ պատիկին հոտի մոտ թողած՝
Իսկույն վազեցի, որ ձեզ լուրն հայտնեմ:
Ահա գալիս է, այ այն բոլորակ լուսինն է դեղին,
Որ գլորվում է երկրի երեսով, օրը ցերեկով,
Այ նա էլ ինքն է՝ մարդը իմ ասած:
Թմբուկ ու մարդ հրապարակն ահա մտան քաղաքի,
Ուր բազմութունն էր խոնվել նման ծովի հորձանքի:
Հոգնած թվաց տեսքն այդ մարդու, թվաց քաղցած է, ծարավ:
Ջուր սովեցին, բայց չխմեց, հաց սովեցին՝ չկերավ:
— Հաց չեմ ուտում, ջուր չեմ խմում երբեք, երբեք, — ասաց
նա, —

Ու չգիտեմ հոգնելն ինչ է, չեմ էլ քնում գեթ մի պահ:
Շատ զարմացան, կասկածեցին մարդիկ նրա ասածին.
— Հաց չե՞ս ուտում, չե՞ս էլ քնում, մի թույլ մարդ ես, —
ասացին, —

Բայց ինչպե՞ս ես դու քարշ տալիս դեղին թմբուկդ հսկա,
Նա է գուցե քեզ քարշ տալիս, օգով է լի կա-չկա:
Ու ծիծաղեց հյուրը քահ-քահ՝ դե մոտեցեք թմբուկիս,
Թող ամենից գորեղը գա, բարձրացնի մի կես թիզ:
Եկավ գորեղն ամենից, Ջորեղ դնենք անունն իր,
Ճկոնց, տնքաց, նորից ճկոնց, դեմքը դարձավ կաս-կարմիր,
Բայց թմբուկը մնաց անշարժ, ինչպես մի ժայռ ահագին:
Այդ ինչքա՞ն է հյուրը ուժեղ, սարսափ պատեց ամենքին,
Փախան դես-դեն, հետո քիչ-քիչ սրտապնդված հետ եկան
Ու գովեցին ուժը հյուրի, որ չունի և աժդահան:
— Ձեր գովքի համար չեմ եկել հեռվից, — սրտենդեց հյուրը, —
Եկել եմ, որ ձեզ բարութուն անեմ կամ թե շարութուն,
Նայած թե ո՞րը ձեր սրտով կընտրեք:
Ով իմ թմբուկին թեթև հարվածի՝ կառնի մի ոսկի,
Ով մի քիչ ուժեղ՝ երկու հատ ոսկի,
Ավելի ուժեղ՝ երեքը կտամ և դեռ ավելի,
Հարվածը որքան գորավոր լինի, ոսկին՝ այնքան շատ:
Սակայն իմացեք, եթե հարվածը շատ ուժեղ լինի,
Կպայթի թմբուկն ու դուք պայթյունի որոտից ուժգին
Կմեռնեք իսկույն, բոլորդ մեկտեղ:
Դե, տեսնեմ ձեզնից ո՞վ է առաջին ոսկին առնելու:
Ոչ ոք, ոչ ոք բազմութունից չմոտեցավ թմբուկին,

Պետք չէ, ասին, մենք չենք ուզում մեզ մահ բերող այդ ոսկին,
Ապրող մարդու ցնցոտին իսկ լավ է ոսկի պատանքից,
Կո ոսկի չէ, դեղին մահ է, դեղին վերջն է ամենքիս:
Քաղաքի մեծ բանաստեղծը գովեց վարմունքը նրանց,
Ապա դարձավ հեռվից եկած ահեղ հյուրին և ասաց.
— Ով օտարական, քո բարությունը մեզ հարկավոր չէ,
Թո շարության հետ վերցրու և դնա:
Մեր սիրտն ա՛յդ ընտրեց:
Շարունակեց բանաստեղծին բուսաբանը քաղաքի,
Ջվարթաձայն հայտնեց լուրը հուրախութուն ամենքի,
Որ մի տարում երկու բերք է ինքն ստանում ցորչանի,
Եվ երեք բերք իր ծառերից, ծով լիություն կլինի:
Այրիմիկոս իր ընկերն էլ, թե ոսկի են ուզում շատ,
Ոսկի կտա նրանց շուտով իր փորձերով անվճատ,
Եվ չի լինի դա այդ մարդու ոսկու նման գլխակեր,
Ջուն գնացեք, բախտն իր ոտքով ինքն է գալիս դուռը ձեր:
Մարդիկ դեպի տուն շարժվեցին, բայց ձեռքերը տարածած՝
Այրիմիկոսն առաջ եկավ, առաջ եկավ ու ասաց.
— Կացեք դեռ, մարդիկ: Սուտ է, թե շուտով ոսկի կստանամ
Իմ քուրայի մեջ պղինձը մնաց վերստին պղինձ,
Ապարդյուն անցան բոլոր փորձերս:
Ոսկին իր ոտքով մեր դուռն է եկել, ինչո՞ւ հետ դարձնենք,
Մենք խոհեմաբար օգտվենք բախտից:
Թունդ չենք հարվածի, որ այս մահաբեր թմբուկը պայթի,
Թույլ կհարվածենք, և նա կենսաբեր թմբուկ կլինի:
Մի-մի ոսկուց է գոյանում շատը,
Մենք մի-մի ոսկով շատը կունենանք:
Այս ի՞նչ ասաց. և ո՞վ ասաց, իր ընկե՞րը մանկության,
Բանաստեղծը նայեց, շանթեց, բայց և լսեց պատասխան.
— Մանր է հայացքդ, այդպես մի նայիր: Եթե դու երգով,
Ես էլ ոսկով եմ կամեցել մարդկանց սփոփանք բերել,
Երազել եմ շատ, այրվել ու տանջվել քեզնից ոչ պակաս,
Բայց աղքատն էլի աղքատ է, ավա՛ղ:
Մեծ գլուտ է հարկավ՝ տարին երեք բերք, բայց մեզ ի՞նչ
օգուտ,

Թող հարուստների աչքը լույս լինի,
Ռերքն հոտի պիտի նրանց ամբարներն ու մառանները:

Ես կհարվածեմ հիմա թմբուկին:

— Դու այդ շեւ անի:

— Կանեմ: Զգուշ է և խոհուն մեղուն բանականության,
Կարող է անգամ շարության ծաղկից մեղր պատրաստել:

Ու մոտեցավ նա աներեր ու հարվածեց թմբուկին,

Թուշ հարվածեց ու թուշ մի ձայն հանեց թմբուկն ահագին,

Մի զրնգուն, կլոր սկիւ, մի ողջ սկիւ ընկավ ցած,

Եվ թմբուկի տերը խոսեց՝ զլուխը բարձր պահած.

— Կես սկուռ ուժով հարվածեցիր, մարդ,

Բայց ես տալիս եմ մի լրիվ սկիւ, կեսը պարգև քեզ,

Քանզի առաջին խփողը եղար և առաջնորդ ես,

Շուտով կունենաս մի սովոր բանակ:

Ասաց այդպես և դեռ անզորք առաջնորդը ժպտաց լուռ,

Մարդիկ տեսան, որ դեղին են նրա աչքերն ու անհուր,

Ինչպես աչքերն իրենց հյուրի, որոնց դեղին ցոլքն ընկնում

Եվ տիրոջը սկուռ ձուլված մի կիսասոված է դարձնում:

Նայեց Զորեղն ու մի վայրկյան չհավատաց աչքերին,

Իր հայրն ինչպե՞ս դարձավ ուրիշ, պաղ է հայացքն ու դեղին:

— Հայր իմ, ի՞նչ արիր, խայտառակ եղանք ամբողջ քաղաքում,

Դեղին աչքերով դու ինչպե՞ս պիտի մարդկանց երևաս:

— Դեղինն ինչո՞վ է նրա կապույտից կամ քո սեխի վատ:

— Բայց ազահության նշան է ստույգ:

— Հարազատ հորդ ազահ ես կոչում բազմության առաջ

Եվ խրախուսիչ հայացքն ես փնտրում դու բանաստեղծի,

Պարզ է, փեսան ես, համարյա փեսան, դուր դալ ես ուզում,

Բայց այդ «համարյան» մի մաղ է բարակ, կտրվեց արգեն:

Դու էլ տեսնում ես, որ էլ փեսա չես,

Հարսնացուդ ահա վառվում է սիրով այս անծանոթի,

Որ քեզնից ուժեղ, սիրուն է քեզնից:

Տես, նրան ինչպես ուտում է ազահ սիրո աչքերով,

Եվ դու նախանձից քեզ կորցրել ես:

— Անծանոթ ասիր, նա ի՞նչ անծանոթ:

Մարդիկ, նա դե է, նա դեն է դեղին,

Թեև սիրուն է, բայց դե է, դե է,

Ես այդ զգացի, երբ որ շափվեցի ուժով նրա հետ:

— Արդար է խոսում, նա դեն է դեղին,— գոչեց պոետը,—

Նա հաց չի ուտում, նա ջուր չի խմում, ինքը այդ ասաց,

Իր հացն ու ջուրը սրտերն են մարդոց:

Նա սիրտ է ուտում, մարդիկ, իմացեք, սրտներդ պահեք,

Յրվեցեք խսկույն, մի սիրտը բավ էր, որ մեր դեմ կերավ:

Եվ խիղճ է ուտում, մեկանից մեկը արդեն խիղճ չունի,

Թող անխիղճ, անսիրտ այս առաջնորդը բանակ շունենա:

— Կունենա՛ բանակ,— ձայն տվեց մեկը,

Այդ դեղին դեղին շատ նման մի մարդ, բայց միաչքանի:—

Մենք մեր լեռներից այն կողմ շենք անցել,

Ինչպե՞ս իմանանք ի՞նչ աշխարհներ կան, ի՞նչ տեսակ մարդիկ:

Մեր սկիւ հյուրը սուսաց, որ ինքը հեռվից է եկել,

Մենք ի՞նչ իմանանք այդ ո՞ր ինծանոթ, անսովոր հեռվից,

Որտեղ իսկապես ոչ հաց են ուտում, ոչ ջուր են խմում:

— Արդար չես դատում, սիրելի պոետ,— մեկն առաջ եկավ,—

Իմ այս ձեռքերով փորել եմ հիմքը շքեղ արձանիդ,

Բայց այդ արել եմ անոթի փորով,

Պաշտում եմ ես քեզ ինձ հույս ներշնչող տաղերիդ համար,

Բայց դու անտեղի ու փուչ կասկածով ինձ կոչ ես անում

Էլի տառապեմ աղքատության մեջ:

Ոչ մի մուրացկան թող փող չմուրա կամ մի պատառ հաց,

Այս թմբուկն ահա նրան փող կտա և հաց լիովի,

Եվ ոչ մի հարուստ ինձ նման մեկին է՛լ չի կեղեքի,

Ինչ ինձնից պիտի կեղեքեր տաներ՝ թմբուկը կտա:

Եթե կա արդեն հրամանատար,

Դառնում եմ նրա զինվորն առաջին:

— Քո էլ աչքերը դեղնեցին խսկույն,— պոետն հառաչեց,—

Ինչքան արագ է ցեցը բազմանում...

Հե՛յ, հովիվ, զնա մեր կենաց ծաղկին հսկիր ակնդետ,

Սարերդ զնա, քանի քո սիրտն էլ ցեցը չի մտել:

Բայց ո՞վ լուր կտա մեզ մեկ օր առաջ,

Թե մեկը պիտի իր ազահ ձեռքով այնպես հարվածի,

Որ պաշթի թմբուկն ու ամաչանա քաղաքս մեկից:

Վա՛յ մեզ, այս երկրորդ հրաբուխը նոր

Ավելի շար է և աղետաբեր:

II

Անցան օրեր, շաբաթներ մահվան դեղին տաղնապում,

Մարդիկ ազահ, դեղնաչյա՝ թմբուկին են հա խփում,

Վախենում են, որ պայթի, վախենում են, բայց էլի
հաղ են անում մահվան հետ ոսկու դեղին տենդով լի
Հարվածի ուժն հասցրել մի ոսկու տեղ երեքի,
Սարսափում են, որ հանկարծ բախտը երես կթեքի,
Բայց ե՞րբ, բայց ո՞ր մահաբեր թվի վրա՝ չգիտեն,
Ու չորս ամիս ու չորս օր այսպես անցել է արդեն:
Լուսադեմ է... Թմբուկը առաջվանից զիլ թնդաց,
Բանաստեղծը դուրս նետվեց լեղապատառ, գլխաբաց:
«Ձէ, դեռ չի պայթել, իսկ ինձ թվաց, թե պայթել է արդեն,
Ո՞ր անաստվածն էր, որ այդպես ուժեղ հարվածեց սրան:
Սարսափից խելքս թռավ գլխիցս ու չհասկացա,
Որ եթե իրոք սա պայթած լիներ,
Ես հիմա պիտի մեռած լինեի:
Չեն թողնում քնեմ, անվերջ խփում են, խփում, հա՛ խփում,
Ասես կարկուտ է անդադար տեղում քաղաքիս վրա:
Գիշեր ու ցերեկ, ցերեկ ու գիշեր մահն է քրքրում
Մեր փողոցներում ու իմ սրտի մեջ:
Քաղաքս լցվեց աչքերով դեղին,
Կարծես գայլեր են խավարում շրջում վառ-վառ աչքերով,
Ավելանում են նրանք ամեն ժամ, իսկ մենք՝ պակասում:
Ի՞նչ երգով առնեմ ես դեմը դրա,
Այդ դեղին ժանգից մաքրեմ սրտերը և խիղճը մարդոց:
Դեռ մութ է, այս ի՞նչ ճանճ է տղտղում, չի քնել ինձ պես,
Օ՛, սա էլ գուցե ճանճային ցեղի բանաստեղծն է խեղճ,
Անվերջ տղտղով արթնացնել է կամենում հիմա
Իր խաբված, քնած ցեղակիցներին,
Բայց դուր, վերստին նրանք մնում են խորունկ քնի մեջ:
Լույսը բացվում է, բարի լույս, քաղաք իմ տազնապալի,
Ա՛խ, բարի լույսը հանկարծ չփոխես դեղին խավարի:
Բարեգութ աստված, մի ճամփա ցույց տուր դեղնաչյաներին,
Ներշնչիր նրանց, որ դևի հետ են գործակցել իրենք:
Գիտեն, որ դև է, բայց դև չեն կոչում,
Թե դև կոչին՝ պիտի մերժեին թմբուկը նրա:
Խփում են, խփում, բայց ծաղիկներ են դնում արձանիս:
Սիրուն ծաղիկներ, երբ դաշտում էիք, դուք անմեղ էիք,
Դուք մաքուր էիք ձեր թփի վրա,
Հիմա կեղտոտ եք ու սեր չեք բուրում,

Կեղծավորութուն խառնեցին նրանք ձեր անուշ բույրին:
Ընկել են հոգով, բայց վեհութուն են խաղում դեռ համառ,
Գայլ են՝ թող ոռնան, օձ են՝ թող ֆշշան,
Ինչո՞ւ են կեղծում գայլութունն իրենց և օձութունը:
Ա՛խ, հա, որ ասեն, թե մարդ են ծնվել, ոչ թե գայլ կամ օձ:
Ու եթե մարդ են ծնվել աշխարհում,
Ուրեմն պիտի բանաստեղծութուն սիրեն ու պաշտեն
Ու բանաստեղծի արձանին դնեն սիրո ծաղիկներ՝
Ինավ շանսավ խորհուրդին նրա»:
Խորհում էր պոետն ու խոհն ընդհատեց մի մարդ խելագար,
Մեծ բուսաբանն էր՝ թարմ ճյուղեր հյուսած մազերին երկար.
— Հանիր աչքերս, դե շուտ, խնդրում եմ,
Նրանց մեջ կոտրած ծառեր կան դալար, ծառերի դիեր,
Հանիր աչքերս, որ էլ չտեսնեմ իմ աչքերի մեջ
Նրանց դիերը, նրանց սպիտակ վերքերն անհամար:
Ասաց ու գնաց: Բոլոր ծառերը կոտրտել էին
Առաջին զինվորն ու Միաչքանին,
Այն լավ ծառերը, որ տալիս էին տարին երեք բերք,
Կոտրտել էին, որ երբեք, երբե՛ք
Ոչ մեկը շասի՝ եղբայրներ, թողեք թմբուկը մահվան,
Ծառ աճեցրեք, ծառերի մեջ էլ շատ ոսկիներ կան:
— Վա՛յ քեզ, քաղաք իմ, — փղձկաց պոետը, —
Խելագարված է քո հանճարն ահա,
Եվ ավելի են քո հիմարները անսանձ ու հիմար:

III

Խուլ հառաչում են երկու հուսահատ՝ իրար հանդիպած,
Մեկը պոետն է՝ վերքով լի սրտում նոր վերք լայնաբաց.
Ա՛խ, իր աղջիկն էր թմբուկին խփողն այն լուսադեմին,
Ուժեղ էր խփել, որ իր աչքերը
Առավել պայծառ դեղին լինեին, դուր գային դևին:
Երկրորդ հուսահատն ալքիմիկոսն է, նա, որ հուսավառ
Առաջինն ինքը խփեց թմբուկին ու դրա համար
Կարգվեց առաջնորդ դեղնաչյաներին:
էլ առաջնորդ չէր, պաշտոնանկ արին,
Քանզի չէր թողնում ով ինչքան ուզի՝ խփի թմբուկին,
Նոր առաջնորդ է կարգվել նրա տեղ Զինվորն առաջին:

Ու հառաչում են երկու հուսահատ, ա՛խ, այնպես մեղք են:
Մեկն հուսահատ է, քանի դեռ մեկ է,
Բայց երբ գալիս են հանդիպում իրար երկու հուսահատ,
էլ հուսահատ չեն, մի ելք են փնտրում:
Բայց ինչ ելք գտան՝ ողջը ապարդյուն,
Մնաց լուկ մի բան, որ պահակ կանգնեն թմբուկին դեղին,
Խնդրեն, աղաչեն, որ անկուշտները շխփեն ուժգին:

IV

Սուրբ կողքից կախ՝ Զորեղն է եկել, ասում է նրանց.
— Պահակ կանգնելով աղետի դեմը երբեք չես առնի:
Դեք ինձանից զորքնդեղ է շատ,
Սակայն, երբ կովում սուրն է մերկացած՝
Հավասարվում են շատը և քիչը:
— Զավակս, դեք կարծեմ քնած է, այ այն թփի տակ,—
Շշնջաց հայրը տապնապնեռով լի,—
Եթե հարվածես նրան թիկունքից, գուցե թե հաղթես,
Կոխվ մի մտիր ազնիվ մարդու պես, մարդ չէ դիմացդ:
— Խփիր թիկունքից,— բանաստեղծն ասաց,—
Այդպես շահելու մի հույս կունենաս:
Կարիճ ես, գիտեմ, և կուզենայիր կովել դեմառդեմ,
Բայց պահանջում է քաղաքիս շահը՝ թիկունքից խփես:
— Ոչ, հայրեր, պետք չէ: Թիկունքից խփել ես չեմ կամենում:
Վեր կացավ դեք և քրքջալով եկավ ահագորու.
— Ես քնած չէի, ես կյանքում երբեք, երբեք չեմ քնում:
Անփորձ հիմարներ, ձեր շշուկն անգամ ես լսում էի,
Այս մո՞ւկն էր ուզում վերջ տալ իմ կյանքին: Դե խփիր, մկնիկ,
Հարձակվեց խլեց մերկացած սուրբ Զորեղի ձեռքից,
Չէ, ճարպիկ չեղար, կարողանայիր քերծել իմ մաշկը՝
Ամբողջ արյունս կհոսեր անկանդ: Նա չի մակարդվում:

V

Կանչեց դեղին թմբուկի մոտ նոր առաջնորդն իր մարդկանց,
Եկան մեկ-մեկ, եկան խումբ-խումբ, մեծ էր թիվը շափազանց:

— Ես կանչել եմ ձեզ շատ կարևոր բան ասելու համար:

Պիտի պատերազմ սկսենք շուտով:

— Պատերա՞զմ, ո՞ւմ դեմ:

— Եվ ինչի՞ համար:

Նոր առաջնորդն ապշած նայեց, նրա ծիծաղն էր գալիս,
Ի՞նչ մարդիկ են անհասկացող, այս ի՞նչ հարցեր են տալիս:

— Ինչի՞ համար են պատերազմ անում.

Մարդ սպանելու, հողը խլելու, ինչքը վերցնելու:

Բայց մեզ հող պետք չէ, մենք հող շատ ունենք և չենք

մշակում,

Ուրիշի հո՞ղը մշակենք պիտի:

Մեզ ինչք էլ պետք չէ, ոսկի շատ ունենք,

Եթե ուզենանք՝ աշխարհի ապրանքն այստեղ կլինի:

Մարդ սպանելուց մեզ օգուտ չկա,

Բայց շատ կսպանվեն, դե պատերազմ է, այլ կերպ չի լինի:

— Թե մեզ բան պետք չէ, սպանելուց էլ բան չենք շահելու,

Հապա էլ ինչո՞ւ պատերազմ անենք:

— Նախ՝ մենք մեր ուժն ենք ցուցադրելու,

Երկրորդ՝ ասացի, որ մեզ ինչք պետք չէ,

Բայց զենք շատ է պետք և շատ զենք է պետք:

— Խլենք, ուրեմն, ուրիշից խլենք:

— Բայց ումի՞ց խլենք, ասա, առաջնորդ:

— Իսկ ինչո՞ւ խլենք, երբ կարելի է պարզապես գնել:

— Այ այստեղ է, որ ես պիտի ասեմ,

Թե մենք ում դեմ ենք պատերազմելու:

Պիտի հարձակվենք մեզ ամենամոտ քաղաքի վրա:

Մենք ոսկի տալիս ու հաց ենք առնում, հաց վաճառում են,

Մենք ոսկի տալիս ու միս ենք առնում,

Հագուստ ենք առնում, միս ու հագուստ էլ մեզ վաճառում են,

Մենք ոսկի տալիս ու զենք չենք առնում, զենք չենք վաճառում,

էլի մնում ենք այդ խարդախներից կախված վիճակում:

Հարձակվենք պիտի ու զենքը ձրի առնենք նրանցից,

Խաթրով չեն տալիս, բայց զոռով կտան:

Արյուն կթափվի, նրանց արյունը, մենք մեղավոր չենք,

Իրե՛նք այդ անել մեզ ստիպեցին:

— Առաջնորդ, նրանք զենքով, մենք՝ անզեն,

Այդ ինչո՞ւ պիտի նրանց արյունը թափվի, մերը՝ չէ:

— Մենք պիտի դիմենք խորամանկության,
Հարձակվենք սուս-փուս, երբ քնած լինեն, բոլորին մորթենք:
— Մարդիկ, — ձայն տվեց բանաստեղծը ծեր, —
Տեսնում եմ, ուժեղ ձեռքեր ունեք դուք
Եվ շարժուփշուր կարող եք անել ամեն, ամեն ինչ,
Բայց մի հարվածեք:
— Եթե ուժեղ ենք՝ պիտի հարվածենք, — առարկեց մի ձայն:
— Բայց մի հարվածեք: Ձեզ էլ հարվածող կճարվի, մեղք եր
— Մենք զենք կունենանք:
— Ձենքը ցած նետեք, միշտ էլ սրի դեմ սուր կբարձրանա,
Եվ մահվան դեմ՝ մահ, կսպանվեք դուք էլ:
— Լորի, պոետիկ, — նոր առաջնորդը բարկաճայթ գոչեց, —
Նման բաներից խելքդ չի հասնում: Քո գործը լացն է:
Մթնած ամպի պես նախկին առաջնորդն իր շանթն արձակեց.
— Այդ ի՞նչ լեզվով ես խոսում պատվարժան մեր պոետի հետ,
Ո՞վ ես դու, միայն չնչին մարդասպան:
— Ես առաջնորդ եմ, ինչպես դու՝ երեկ:
— Ոչ, ստում ես դու, ես քեզ պես չէի իբրև առաջնորդ,
Քո մեջ վարթնել է ուժն ավերումի: Երեկ այդ չկար:
— Ես միշտ եմ եղել այսպիսին՝ ուժեղ:
— Կպիրշ՝ ոչ ուժեղ, նոր ուժեղացար:
— Եթե շատ խոսես, կհրամայեմ, որ լեզուդ կտրեն:
Դևը հայտնվեց, արյուն չթափվի, սառնորեն ասաց,
Ոչ ոք ոչ ոքի թող չբռնանա,
Ինչպես որ ես չեմ բռնացել երբեք ոչ մեկիդ կամքին:
Եվ շարունակեց նախկին առաջնորդն իր խոսքը այսպես.
— Լսեցեք, մարդիկ,
Ես չեմ զգացել ձեր ուժը իմ մեջ, իսկ սա զգում է,
Գիտի՛ իր ուժն է, այնինչ նա միայն ձեզնով է ուժեղ,
Նա ձեզ կովի դաշտ կողարկի հանգիստ,
Դուք իր ձեռքերն եք, ջարդեք ու ջարդվեք,
Ջարդվելիս ինքը ցավ չի զգալու,
Ձե՞ որ դնովի ձեռքերն եք նրա:
— Եթե այդ ձեռքի մի մատն էլ ես եմ, կռիվ չեմ գնա:
— Ում էլ սպանեմ՝ նա էլ ինձ նման ապրել է ուզում:
— Դավադրություն ձայներ եմ լսում: Ոչ մի քնքրություն:
Նոր առաջնորդը արնոտ աչքերով սպառնաց նրանց.

Այսպես, ուրեմն, շուտով պատերազմ:
Ոչ ինչք ու ոչ հող, զենք է հարկավոր,
Եվ մենք կունենանք այդ զենքը շուտով
Ու զենքով նորից քաղաքներ կառնենք,
Սրանց զենքով էլ ուրիշ քաղաքներ,
Մինչև չմնա ոչ մեկն աննվաճ:
Մենք այսքան հարուստ՝ ինչու չպիտի իշխենք բոլորին:
— Առաջնորդ, շատ լավ, սուս-փուս հարձակվենք, ինչպես
ասացիր,
Բայց եթե նրանք քնած չլինե՞ն:
— Ահա ես էլ ձեզ կանչել եմ այստեղ, որ մի բան խորհենք,
Մեր խելքը քիչ է, դիմենք իմաստուն օտարականին,
Նա շատ աշխարհներ, մարդիկ է տեսել, ճիշտ խորհուրդ կտա:
— Ես ձեզ քառասուն անտես նետ կտամ և մեկ ճիշտ
խորհուրդ,
Դուք այդ նետերով սպանեք նրանց առաջնորդներին
Եվ նրանց, ովքեր փոխարինողներ կարող են լինել,
Մնացածները՝ անգլուխ մարմին, կթալտան լոկ:
Անտես նետերով մտեք նրանց մեջ,
Ոչ ոք չի տեսնի ինչպես, ում վրա նետն արձակեցիք:
Դրանք թե մարդու ոտքին էլ կպչեն կամ մատի ծայրին,
Արյան հոսանքով կսուրան ուղիղ սիրտը զարկվածի:
— Օ՛, մեր բարերար, բայց ո՞ր են հիմա անտես նետերը,
Թե՞ քո ձեռքում են ու մենք չենք տեսնում:
— Այստեղ, գետնի տակ: Փորեք ու հանեք...
Փորում է, փորում Ջորեղն անդադար ու դեն է խոսում.
— Քիչ մնաց, շատ քիչ, քաղաքն իր քիթը հիմա ցույց կտա:
Սա հանձարների քաղաք էր հզոր, թաղվեց հողի տակ,
Ամեն դար վրան իր շերտը գրեց:
Բնակիչները այն հին քաղաքի
Ուրիշի վրա չէին հարձակվում, որ զենքեր խլեն,
Այլ իրենք էին արարում զենքեր
Եվ իրար վրա հարձակվում իրենց հանձարի թափով,
Ինչպիսի՛ զենքեր, մեկը մեկից բարդ և սարսափելի,
Անտես նետերը վերջինը եղան:
Ահա նա հանեց, այդ տուփի մեջ են,
Բյուր հազարներից այդքանը մնաց դեռ չգործածված,

Հողի տակ դարեր սպասում էին, որ դուք գործածեք,
Մոտեցեք, վերցրեք (մոտեցան, վերցրին, Զորեղը՝ նույնպես)
Բավ է կամենաք և նետը իսկույն կսուրա անտես
Դեպի այն կետը, որին նշան եք բռնել դուք աչքով:

— Այդքանը մնաց դեռ չգործածված, — տնքաց պոետը, —
Իսկ այն նետերը, որ գործածվեցին
Քանի՜ սիրտ կերան, ի՞նչ հանձարներին:

— Հանձարեղ միտքը ելել հանձարեղ մի այլ մտքի դեմ
Լուկ դենք էր երկնում խելահեղորեն:
Նրկու խմբերի կռիվն սկսվեց թեթև բառերով,
Հետո շիկացած արձիճ լցրեցին այդ բառերի մեջ,
Որ դարձան նետեր ծանր սուրացող, բայց տեսանելի,
Դա կործանումի սկիզբն էր միայն, դեռ կործանում չէր,
Կործանում եղավ, երբ ծանրերի տեղ
Լույս աշխարհ եկան թեթև սուրացող անտես նետերը,
Նվ նրանք այդժամ մեկմեկու կերան հանձարեղորեն:

— Դու ստում ես, դե, — գոչեց պոետը, —

Հանձարների մեջ կային այնպիսիք,
Որ ուզում էին հաշտ, խաղաղ ապրել
Նվ հանում էին իրենց ուժն արդար և արարչական
Քանդիչ ուժի դեմ անտես նետերին:

— Այո՛, իհարկե: Հայտնվում էին ձեզ պես նրանց մեջ,
Նրանց կերպն առած՝ գովերգում էին խաղաղ տքնանքը,
Անվերջ տրտնչում, որ իրենց երգը լսում են նրանք,
Բայց երգի խորհուրդն արհամարհում են:

— Ծաղրդ քեզ պահիր: Նվ մի հրձվիք, դե, որ ուժեղ ես դու,
Դեղին հունդերդ առաջվա նման ծիլ են արձակում,
Դու, ոչնչություն, քանզի կարող ես լուկ ոչնչացնել:

Արարիչ ոգին՝ միշտ թուխքի մեջ,
Միշտ վերածնվող՝ մոխիրներից իսկ,
Միշտ վերաշինող:

VI

Ինչպես ջարդված ծառն է ընկնում, փովում գետնի կրեսին,
Նրեսունութ դիակ այդպես այստեղ-այնտեղ փովեցին,
Բայց փախչելու էլ հարկ չկա, նետ չմնաց ձեռքներին,
Նրեսունութ հոգի բնկան, մեկն առաջնորդն էր նախկին,

Չեն մնացել, սուրացել են վերջին երկու նետերն էլ,
Մեկը ահա բանաստեղծի աջ ոտքի մեջ է խրվել,
Միակ նետը, որ չէր մղվել դեպի սիրտը արյան հետ,
Դարերի մեջ հատկությունն այդ կորցրել էր նա անհետ,
Բայց բացել էր խորունկ մի վերք, որին ոչ մի ձար չկա,
Թե ինչ եղավ վերջին նետը՝ այդ ասում է դեռ ահա.
— Վերջին նետն անտես իմ ծոցի մեջ է, ինձ չի վնասել,
Սա խփեց՝ անզոր Զորեղը այս ձեռք,
Զգիտեր խեղճը, որ հագել էի ես հատուկ զրահ,
Ուզում էր ուղիղ սրտիս մեջ խփել,
Նս այդ գիտելի: Բայց նա չգիտեր,
Որ անպաշտպան են աչքերս միայն:

VII

Նկավ հովիվն էլի, եկավ քրտնամխած,
Մենակ չէր այս անգամ, հետն էր փոքրիկ տղան,
Հայր ու որդի եկան կենաց ծաղկի մոտից,
Որ աճում է ահեղ հրաբուխին մոտիկ,
Նվ ձաչն տվին, թե՛ հե՛յ, թերթերն է նա բացել,
Փախեք, շո՛ւտ, հրաբուխն է արթնացել:
Մարդիկ փախան փութով: Բայց Զորեղը մնաց,
Ինքն է հիմա մենակ և թմբուկն իր դիմաց:
«Մահաբեր թմբուկ, հարվածեմ ես քեզ իմ ամբողջ ուժով,
Քո ամբողջ ուժով ինձ կհարվածես դու էլ անխնա,
Դե ոչնչացնենք մենք մեկս մեկիս:
Հարվածեց ուժգին, վա՛հ, պայթյուն շեղավ,
Սո՛ւտ էր, ասել է, դեք խաբե՞լ էր,
Որ ուժգին խփենք՝ վերջն է բոլորիս:
Սուտ էր, շար խաղ էր, որ դեռ էր սարքել,
Սուտ ու դուր էին մեր տագնապները,
Ա՛խ, ինչքա՛ն, ինչքա՛ն մենք սարսափեցինք:
Բոլորը խաղ էր, դիվային ծաղր,
Խա՞ղ, ո՛չ, ո՛չ, խաղ չէր, ո՛չ ծաղր ու ծանակ,
Հեշտ վաստակն այնպես հեշտ ապականեց
Ազնիվ տքնություն սերմանած բարին, խոնարհ բարքերը,
Թմբուկի սպայթյունն ա՛յդ ձեռով եղավ:
Բայց գուցե այն չէր, թույլ էր հարվածս:

Եվ երկրորդ անգամ ուզեց հարվածել,
Բայց դեռ հայտնվեց ու բռնեց ձեռքը:
— Դու ի՞նչ համառն ես, խելագարի պես սեեռուն մտքով,
Մեկ ինձ վրա ես հարձակվել փորձում, մեկ իմ թմբուկի,
Մեռնե՞լ ես ուզում, դե ի՞նչ, կմեռնես,
Չշարժվես տեղից, հիմա ուր որ է պայթյուն կլսես,
Այդ հրաբուխն է իր զսպած ուժը բաց արձակելու,
Դու կայրվես նրա հոսուն հրերում:
Դողում ես վախից, քիչ առաջ այնպես համարձակ էիր,
Քեզ ի՞նչ պատահեց, նույն մահն է դարձյալ, ինչո՞ւ ես դողում:
— Այն ուրիշ մահ էր: Խեղճ, երբեք, երբեք, այդ շես հասկանա:
— Հա՛, հա՛, հա՛, ես՝ խեղճ, իսկ սա հզոր է:
Կսեցիր, ժայթքեց հրաբուխն ասա,
Հիմա կմեռնես ա՛յս ուրիշ մահով,
Բայց լավան կարծես չի գալիս այս կողմ, քաղաքի վրա:
— Քարերն են գալիս: Աստված, փրկիր ինձ:
Շիկացած քարը դիպավ Ջորեղին, ընկավ նա մեռած...

VIII

Փախածներն եկան, ու առաջնորդը խոսեց վերստին
Ամբողջ երկու օր ուշացած իրենց մեծ կովի մասին:
Մտմտում էին գալիք հարձակման նոր ծրագիրներ,
Բայց Միաշքանին նրանց կողքին չէր,
Պահակ էր իբր կանգնել թմբուկին,
Բայց իր մեջ սուզված՝ իր խոհն էր խորհում լուռ
ու տենդագին:

«Աստիկ ամպրոպ էր, բայց որոտի ձայն ես չլսեցիր,
Երկու ահանջս էլ ամուր, ամուր էր բամբակը փակել,
Իսկ վրան քաշած կաշին զրահ էր գոռ ամպրոպի դեմ:
Թմբուկի ձայնը հազիվ ինձ հասնի այդ ամպրոպի շափ,
Նման ամպրոպներ ես շատ եմ լսել և դիմացել եմ:
Բայց այս մի կտոր բամբակն ու կաշին ոչինչ բաներ են,
Լոկ լրացուցիչ թմբկաթաղանթ են իմ ահանջներին,
Ի՛նչ է ինձ հուշել, որ ես իմ խելքով այդ հայտնագործեմ,
Ոչ թե ուրիշին, ի՛նձ է ներշնչել, այ դա է բանը:
Իմ մեջ, զգում եմ, դիվային բան կա,
Ես մի քիչ մարդ եմ ու մի քիչ էլ դե,

Թե մի քիչ դե եմ՝ պիտի կամենա ողջ ոսկին ինձ տալ,
Եթե տալիս է՝ ուրեմն պիտի կյանքս պահպանի,
Տալ ու մեռցնել, ասել է չտալ»:
— Հե՛յ, Միաշքանի, հիմա թող պահակ ուրիշը կանգնի,
Դու արի այստեղ, մեզ պետք է խելքդ սատանայական:
— Խորհել չեմ կարող այդ ժխորի մեջ, այստեղ եմ խորհում,
Սպասեք քիչ էլ, կարծիքս կասեմ:
«Թո՛ւ, ընդհատեցին: Ի՞նչ էի խորհում,
Հա՛, մի քիչ դե եմ, ու մի քիչ էլ մարդ: Բայց ինչպիսի՞ մարդ:
Առաջնորդն ասաց՝ սատանայական:
Սատանա, թե դե, երկու եղբայր են:
Դեք ինձ պես է, ես դեի պես եմ, մի աչք է պակաս,
Ուրեմն պիտի դիմացկուն լինեմ դեթ իր կեսի շափ:
Հերիք վարանեմ: Սպասեմ դարձյալ՝
Սրանք ողջ ոսկին քոռուփուլ կանեն
Իրենց անիմաստ կոիվների մեջ:
Ժամն է, որ տեսնեմ ինչպես են մեռնում այս հիմարները,
Բոլորը, բացի կաղ բանաստեղծից: Դեռ տեղ չի հասել:
Իմ անտես նետը ես արձակեցի աչ ոտքին նրա,
Որ մահվան պահը երկարեր մինչև սրտին հասնելը,
Երկարեր նաև հրճվանքիս պահը:
Դեռ մշակում են այնտեղ հարձակման ինչ-որ ծրագիր,
Պիտի կոտորեն մի ողջ քաղաքի բնակիչների,
Բայց եթե իրե՛նք կոտորվեն հիմա, նրանք չեն մեռնի,
Բյուր հազարի դեմ ուրիշ բյուր հազար,
Մեկ չէ՞ թե որը՝ սրա՞նք, թե՞ նրանք,
Թե արդար դատենք՝ ես հանցագործ չեմ»:
— Հը՛, գտա՞ր մի բան, ձայն տուր, լսում ենք:
— Գտա: Մի քիչ էլ և ձեր բոլորի ահանջին կասեմ:
«Ինչ անհամբեր են: Որտե՞ղ կանգ առա,
Հա՛, որ ես ոճիք չեմ գործում բնավ,
Այդ ճիշտ է, իրոք ես ոճրագործ չեմ,
Եվ դեռ ավելին՝ բարիք եմ գործում,
Մեկ է՝ վաղ թե ուշ կպայթեցնի մեկը թմբուկը,
Սրանք կմեռնեն, վճիռն է դեի,
Ես սրանց մահով կփրկեմ նրանց:
Եթե մի դեպքում ես ոճրագործ չեմ,

Ապա մյուս դեպքում էս բարերար եմ,
Ու նրանք պիտի ինձ երկրպագեն:
Այս մեռչալներից կատանամ ոսկի,
Իսկ ապրողներից՝ և՛ ոսկի, և՛ փառք:
Միաշքանին ականջներն ամուր փակեց տենդագին,
Աստված կանչեց ու խփեց ամբողջ ուժով թմբուկին,
Պայթեց թմբուկն ահռելի, որոտից ողջը մեռան,
Ինքն էլ մեռավ նրանց հետ ականթարթում մի դաժան:

IX

Կաղալով եկավ ծեր բանաստեղծը, եկավ ու տնքաց.

— Մ՛, խեղճ դիակներ, ես որի՞դ թաղեմ, դուք այնքան

շատ եք:

Այն նեան ինչո՞ւ էր ուժն իր կորցրել,

Ես չէի տեսնի այս արհամարհը:

Ոչինչ չի շարժվում, նույնիսկ շներ ու կատուներ չկան,
Խեղճ կենդանիներ, ձե՞ր մեղքը ինչ էր, որ էլ չեք ապրում:

Ի՞նչ զարհուրելի պայթյուն է հղել, պատերն են ճաքել:

Սիրտ, դու էլ ճաքիր, բավ չէ՞ դիմանաս, իմ ծերացած սիրտ,

Այնքան ապրեցիր, որ տեսար ահա

Դեղին գիշերը քաղաքիս իջած:

Գնաց դեղին դեն ուրիշ քաղաքներ, թմբուկն իր տարավ,

Գնամ իր հետքով, բայց ինչպե՞ս գնամ իմ այս կաղ ստրով,

Հեյ՛-հե՛յ, մարդ չէա՞, որ այս աղետից ազատված լինի,

Չայն սովեր, ո՞վ կա:

— Ես, ով բանաստեղծ, ես լսում եմ քեզ:

— Ո՞վ ես, չեմ տեսել քեզ ամենևին:

Հագուստդ այլ է, դու մերոնցից չես:

Դու դեն ես, դեք, մարդկային մի նոր կերպարանք առած,

էլ ի՞նչ ես ուզում, բոլորն են մեռել, բոլորը, անխիղճ...

Հոշոտելու ես եկել դու գուցե դիերը նրանց,

Բայց պիտի գայիր բորենու տեսքով:

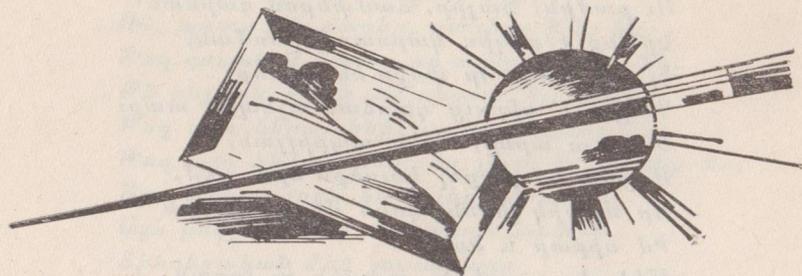
— Ես մարդ եմ, դե չեմ, դու ինձ կանչեցիր ու ես էլ եկա,

Ոչ թե հեքիաթից, այլ կյանքից եկա, գալիք մի դարից,

Դու մի պատմիր ինձ այն դեղին դևից, նրա թմբուկից,

Ես ողջը գիտեմ սկզբից մինչ վերջ, բոլորը սեսա:

— Տեսա՞ր, դե գնա ասա բոլորին, որ արթուն լինեն,
Այն դեղին դեք թմբուկն իր տարավ ուրիշ քաղաքներ,
Ասա, քանի դեռ աղետն հեռու է՝ մեզ փոքր է թվում,
Կատարվելիս է նա մեզ երևում իր ողջ մեծությամբ:
— Լսում եմ, իմ լավ, բարի ապուպապ:

ՄԵՂԵԴԻ ՍԻՐՈ ԵՎ ԽԱՂԱՂՈՒԹՅԱՆ

I

Իր շող մատներով նվազեց արփին,
Նվազեց ձմռան ծառերի վրա,
Ու բողբոջները ուրախ բացվեցին,
Չնգաց ամենուր երգը զմրուխտյա:
Ու սառցի վրա արփին նվազեց,
Ջրերի կարկաչն հնչեց օրնիբուն,
Գարձան ծովերը երգեր ծփծփուն,
Ժեռ ափերի մեջ հնչեցին էլի:
Երկինքը երգեց շող մատների տակ
Իր կապույտ երգը՝ ծիծաղներով լի:
Իր շող մատներով նվազեց արփին
Նաև սիրավառ իմ սրտի վրա,
Ու սրտիս խորքից հնչեց մեղեդին

Մեծ սիրո մասին ու խաղաղության,
Առա ես վրձին ու ներկեր առա,
Որ ձև տամ, մարմին իմ զգացածին:
Արև նկարեմ կանաչի վրա,
Արև՝ դուրս հորդած կույս բողբոջներից,
Որ պայթել են լուռ ու դարձել ահա
Վառ կանաչ պուտերի ծառերի վրա:
Դեռ այս պուտերը տերև պիտ դառնան,
Խենթուկ քամու հետ համբուրվեն անհագ,
Ու քամին, նայիր, ճամփեքով գարնան
Նրանց է գալիս կարոտով վառման,
էլ չհիշելով, որ փոքր են նրանք,
Գալիս է՝ սիրուց դարձած այնպես տաք:
Օ՛, այս արևը, արևն ապրիլյան,
Ուզում եմ բացել կուրծքս նրա դեմ,
Որ մոտիկ լինեն, գոնե մի վայրկյան
Իմ սիրտը և նա,
Մեկտեղ տրոփեն, այրվեն ու չզգան,
Որ իրենց միջև պաղ հագուստներ կան:
Ու կկոցում եմ աչքերս շաղված,
Որ միայն, միայն արևը տեսնեմ,
Ուշքս շտանեն ուրիշ պատկերներ:
Իսկ այդ արևը աղջիկ է հուրհեր,
Ասես կցնդի տեսիլքը հանկարծ,
Հետո ո՞ւմ պիտի իմ հոգին տա հարց,
Թե ինչո՞ւ, ինչո՞ւ, այդ ո՞ր օրենքով
Իմ ու իր միջև պաղ հագուստներ կան:
Եվ նկարում եմ արև-աղջկան:
Արև կա, գարուն իմ կտավների
Դեռ երեկ բացված ցուցահանդեսում:
Հաճախ եմ կարդում հայացքում մարդկանց
Եվ կարծիքների լղարիկ գրքում,
Որ ես արվեստում աստղ եմ նորածագ,
Բարի են մարդիկ, խոսքերում նրանց
Ճշմարտության տեղ գովք կա չափազանց:
Բայց ես իսկապես իմ այս նկարով,
Իմ այս գույներով տաք, սիրազորով

կասեմ ձեզ, մարդիկ, որ չեք սխալվում,
Իրոք արվեստում աստղ եմ նորածագ:
Իր շող մատներով արփին լուսարձակ
Իմ սրտի վրա նվագում ահա
Եվ այլ, մի ուրիշ երգ է թրթռուն
Զիլ հնչեցնում կտավի վրա:
Եվ նկարում եմ արև-աղջկան,
Ինձ եմ նկարում ես կողքին նրա:
Զեն շնչացել իմ շրթունքները
Նրա ականջին իմ թաքուն սերը,
Ոհ, պետք չեն բառեր, բառերը ի՞նչ են,
Թող գույներն ասեն, որ այսքան ջինջ են,
Թե ինչքան խորն եմ սիրում ես նրան,
Թող այդ կերպ լինի խոստովանանքս,
Թող այդ կերպ ասեմ, որ լույս ես, կյանք ես,
Այս կանաչ շողն ես ծիլերի վրա,
Այս բողբոջներից ճառագած արփին,
Տիեզերական մեծ լուսաբացը
Եվ չձանձրացնող առօրյա հացը:
Բանաստեղծական հնչուն տողի պես
Երկնում կոունկի երամն է զնգում,
Թող զնգա նաև կտավիս վրա:
Անցած աշունքվա տերևը վերջին
Քամուց չի ընկնում, այլ ուժից վերին,
Որ մայր ծառերը հրահրում են
Տեղ տալու համար
Իրենց մայրության նոր պտուղներին:
Օ՛, արարչագործ իմաստուն ոգի,
Դեռ չգիտեմ ես, թե ինչպես պիտի
Քեզ վերստեղծեմ կտավիս վրա,
Դու հեշտ ես տրվում երգում պոետի,
Սակայն գույներում փախչում ես հեռու,
Բայց կհանդիպենք մենք դեռ իրարու:
Մի խոր երկինք է վերում ծովացած,
Ի՞նչ թարմ գույներ են, ի՞նչ լուսե կապույտ,
Թվում է, պիտի արծիվը անփուլթ
Իր թևը քսի ու կապույտ ներկվի,

Թվում է, պիտի ինքն իրեն երգվի
Այս ջինջ կապույտը անտառի վերև:
Սիրո պահապան արծիվն է ճախրում
Ահա նաև իմ կիսատ նկարում:
Սակայն կապույտը այն չէ, ո՞նց ասեմ՝
Ի՞նչ թարմ գույներ են, ի՞նչ կապույտ լուսե:
Բայց հավատում եմ, դեռ պիտի զնգա:
Սիրո պահապան արծիվը թե կա,
Ուրեմն պիտի ոսոխ էլ լինի,
Որից արծիվը սերը պաշտպանի:
Օձը... Բայց այս ջինջ գեղեցկության մեջ
Նա իր ֆշշացող սևը կխառնի:
Ի՞նչ արած, կյանքում այդպես է, ավա՛ղ,
Չարության օձը ֆշշում է անվերջ
Ամեն մեկիս դեմ ու գեղեցկության:

II

Արև-աղջիկը իր շող մատներով
Հետ տարավ ծածկոցն իմ նոր կտավի,
Հիմա ինձ նման ինքն էլ կհուզվի,
Կշիկնի հիմա ու լույս կարձակի
Իմ սիրո անբառ խոստովանանքից:
Սակայն լուռ է նա ու դեմքը սառն է,
Իմ շուրջը ասես մի մութ անտառ է,
Ու մոլորվել եմ ես ծառերի մեջ.
Ի՞նչ է մտածում, ինչո՞ւ չի խոսում,
Թե՞ չի հասկանում ես ի՞նչ եմ ասում:
— Հասկացա,— ասաց ու լուռ դուրս գնաց:
Մի պահ կանգնեցի ես շանթահարված,
Հետո վաղեցի ու հասա նրան:
— Ես քեզ հասկացա,— ասաց տրտմալից,—
Դու էլ երանի հասկանալի ինձ
Ու շատիպիր, որ ասեմ խոսքեր,
Որոնք ինչքան էլ մեղմության մեջ ասեմ
Սիրտդ կխրվեն՝ դարձած սուր ասեղ:
Ա՛խ, ծակծկված է իմ սիրտն էլ հիմա

Եվ ծակծկողը քո փառքը չունի,
Ոչ էլ քեզ նման գեղեցիկ է նա,
Բայց ես շորս տարի սիրում եմ նրան
Ու սիրամերժ եմ:
Արև-աղջիկը դառն հեկեկաց,
Գուցե թե խորհեց, որ այսպես դյուրեմ
Ինձ նման մեկը սիրում է իրեն,
Այն մեկն ինչո՞ւ է մերժում սառնորեն:
Ես իմ սեփական ցավը մոռացած՝
Այնպես ուզեցի սփռփել նրան,
Ուզեցի լինել ոչ սիրուն տղան,
Միայն թե այսպես լինեի սիրված:
Ի՞նչ է իմ փառքը, ախր ի՞նչ եմ ես՝
Մի քիչ նկարիչ, մի քիչ բանաստեղծ,
Իսկ նա, այդ տղան բախտավոր է մեծ,
Բայց և մեծ անբախտ, որ չի ըմբռնում
Արև-աղջկա հմայքը անհուն:
— Գուցե չես կարող դու ինձ մոռանալ,
Սակայն խնդրում եմ չհետապնդես:—
Ասաց, հեռացավ՝
Սրտի մեջ նոր ցավ:
Դեռ տաք էր վերքը ու շեր ցավում դեռ,
Սառեց և ահա
Իր ցուրտ մատներով բուքը նվազեց
Սիրամերժ, լքված իմ սրտի վրա:
Թե մարդ ես, ելիր այս ցուրտ քամու դեմ,
Մի թող, որ հոգիդ ձյունն ամայացնի,
Գոհացիր, որ կա արևը վսեմ,
Նրա պատկերով այս աղջիկը կա,
Որ լույս է, սեր է, բայց ոչ քեզ համար,
Իրական կին է, քեզ համար՝ նկար:
Իսկ եթե մի օր այն տղան սիրի,
Ջնջիր քեզ, քո տեղ նրան նկարի:
Այդ երբեք, երբեք, երբեք չի լինի,
Ես մարդ եմ, վեր է դա իմ ուժերից:

Արևն ուրախ ծիծաղում է: Բայց ո՞ւմ վրա,
 Ո՞վ է, տեսնես, մի բան անում հիմարավուն:
 Չէ, արևը շատ չի սիրում զվարճանալ,
 Ծիծաղում է նրա համար,
 Որ բոլորին կարող է տալ
 Շող ու ծպիտ ու ջերմություն,
 Լույս ու բերկրանք ու սեր հորդուն...
 Նրանից է այսպես խնդում,
 Որ տատիկը հարչուրամյա
 Հեռախոսով ձայնը լսեց հեռու թոռան,
 Սունկը պատռեց հողի կուրծքը և ելավ գուրս,
 Այս գճուր և այս զուռնան...
 Բայց սպասիր, մի ծիծաղիր, բարի արև,
 Հարսը նա է... փլվեց հուշսիս սյունը վերջին:
 Նրանք ցնծում են միասին՝
 Այն ոչ սիրուն տղան և նա,
 Չեն էլ խորհում, որ այս պահին
 Խորտակվում է մի սիրտ ահա,
 Մի ծիծաղիր, օ՛, շար արև:

IV

Իր բիրտ մատներով հողմը նվազեց
 Մոլեգնած, մթնած իմ սրտի վրա,
 Այս ի՞նչ արեցի, այս ե՞ս արեցի,
 Թե՞ կենդանացավ օձն իմ նկարած,
 Կտավի վրա վեր ու վար սողաց,
 Թողեց հետքերն իր սև, քստմնելի,
 Եկավ իր տեղը վեր ընկավ էլի.
 Սեփ սևի տակից իմ սերն է նայում,
 Մի հոնք է կամար,
 Այտից մի պատառ,
 Մի մատ է ձեռքից,
 Կրունկից մի մաս:
 Եվ ես զարհուրած, և ես լաց դարձած՝

Ուզեցի մաքրել սևը կտավից,
 Ախ, էլ ի՞նչ մաքրել, կորստի ցավից
 Կրծքիս տակ սիրտս հուսահատ տնքաց:
 Բարի արեգակ, դու, որ ցրում ես
 Գիշերվա մութը քո շողով ցնծուն,
 Ցրիր իմ մութն էլ, տուր ինձ մոռացում,
 Որ գեթ շտանջվեմ իմ արածից ես,
 Էլ չմտածեմ, որ կտավն իմ այս
 Մեծ սիրո երգն էր գույներում գարնան,
 Բայց նաև երգը մեծ խաղաղության,
 Սիրո մեջ դարձա հետին ստահակ
 Եվ խաղաղության երթում՝ դավաճան:
 Օձն է փաթաթվել մարմնիս ու սրտիս
 Ու չի հագնում մեն մի խայթելով,
 Նույնը կրկնում է անվերջ ու անվերջ:
 Օ, Լառկոոն, և՛ մարդ, և՛ ոգի,
 Հառնում ես իմ դեմ, ինչպես քանդակում,
 Որդիներիդ հետ, օձի կապանքում:
 Օձը գալարուն՝
 Իմ օձի նախնին անտիկ աշխարհում,
 Ինչպես է սեղմում մարմինն իր զազիր
 Քո մարմնի շուրջը և որդիներիդ,
 Ատելություն է, սև ուժ վիթխարի
 Եվ խայթելու տենչ, կործանման մղում:
 Ու թեև խայթված՝ վիթխարիդ այդպես
 Մինչ վերջին շունչդ պիտի մաքառես,
 Եվ չես ճշում դու, կովում ես միայն՝
 Մարմինդ ու դեմքդ ցավից ծամոած,
 Ցավն ահռելի է, ինչո՞ւ չես ճշում:
 Օ, հզոր ոգի, հասկացա ինչո՞ւ.
 Մի մեծ խոհով ես դու լուսավորված,
 Դու սերն ես բեղուն, օձն՝ ատելություն,
 Դու կյանքն ես անհուն, օձը՝ մահ ու թույն,
 Ճշաս՝ պարտված ես, պարտվածն է ճշում,
 Դու՝ խաղաղություն, օձը՝ պատերազմ,
 Հաղթել ես տենչում այս գոտեմարտում,

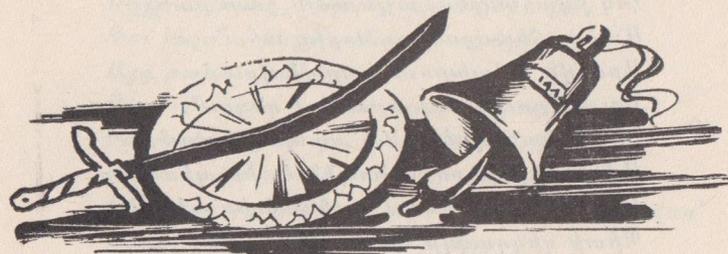
Որ դարեր տեւել ու հասել է մեզ:
Իսկ ես՝ մի դիպված
Եվ ընկա պարտված:

V

Նա եկավ ինձ մոտ՝
Արև-աղջիկը՝ գունատ ու թախծոտ,
— Ես գիշերները շեմ քնում, ասաց,
Մինչև լուսաբաց տեսնում եմ արթուն
Ինչպես սև օձը այստեղ նկարած
Աշխարհի վրա վեր ու վար սողաց,
Ողջը ավերեց, ինչպես պատկերն իմ,
Դու ինչո՞ւ, ինչո՞ւ ձեռքով ոխերիմ
Այդ բանն արեցիր,
Որ հանգիստ շունեմ տազնապում անձիր:
Իմ ուղեղի մեջ ունմբեր են պայթում
Ու ես տեսնում եմ ողջ գիշերն արթուն՝
Շեն քաղաքից միայն մի գետ մնաց շարժվող՝
Նա էլ լոբեր, պապանձվեր թող
Ու չպատմեր այն շինարար մարդկանց մասին,
Որ քարերի տակ մնացին:
Ինչ-որ մարդիկ պար են բռնում խելագարված,
Սրտերը մուժ, մտքերն անկապ ու խաթարված.
Շատ շեն պարի ու քրքջա,
Թե որ հանկարծ վիճը չընկնեն իրենց բախտից,
Ո՞ւր կփախչեն ատոմախտից:
Մի քիչ հեռվում ուրվականներ եմ նկատում,
Բռնվել են այդ կապտաշուրթ հիվանդութեամբ,
Պիտի մեռնեն արագ, ինչպես շար հեքիաթում:
Ես զարհուրում եմ այդ պատկերներին,
Որ կրկնվում են անվերջ ու անվերջ,
Անիծում եմ քեզ մղձավանջիս մեջ,
Որ կրքիդ գերի՝ ոչ միայն քունս,
Այլև աշխարհը կործանել ես դու,
Դու, որ այդքան զուսպ ու խոհեմ էիր,
Անզուսպներն ի՞նչ են, գիտե՞ս, անելու:

Տուր ինձ ապացույց, որ կրքի վիճից
Մարդը կարող է՝ մեծ սիրուն հլու
Ելնել կատարը բանականութեան.
Ինչ ավերել ես՝ վերստեղծիր դու,
Քո տեղ նկարիր քո ախոյանին՝
Ինձ գարնան գրկում թևանցուկ արած,
Քուն բեր աչքերիս, ընկեր իմ անգին:
Ներիր, որ շատ է պահանջն իմ դաժան:
Թե խաղաղութեան վահանն ես դու էլ
Ու սուրը նաև,
Պիտի տակետակ քո եսն անարև
Լցնես արևով մի անխտրական,
Լոկ չպահանջես, այլև տաս շատ բան:
Ասաց, հեռացավ ու նորից ահա
Արծիվն է ճախրում կտավի վրա,
Նույն կոունկներն երամն է զնգում,
Նույն կանաչներն են արևի ցոլքում,
Ամեն ինչ կարծես նույնն է, ինչպես կար.
Լոկ օձն այս անգամ պոկված իր տեղից
Պիտի զիգզագվի սև շանթի նման
Թիկունքում սիրո և գեղեցկութեան,
Մեկ էլ անանուն, ոչ սիրուն տղան
Իմ սեր աղջկան թևանցուկ անի:
Ու նկարում եմ... սակայն ծալեծալ
Կտավիս վրա ծփում են դարձյալ
Իմ սիրո հույսը և կարոտներս,
Անկարող եմ ես մոռանալ սերս:
Ախ, արև-աղջիկ, ներիր, ներիր ինձ,
Բայց մի՞թե քիչ է, որ իմ փոխարեն
Նա է քո թևը բռնել քնքշորեն,
Ամբողջը նրան, իսկ ինձ, իմ սիրուն,
Գեթ այս կարոտը, այս լույսը մնա,
Այս լացը թաքուն:
Այս լացը մնա և մի սփոփանք,
Որ քո աչքերին կիջնի քաղցր քուն
Եվ մեծ, անսահման մի երջանկութուն,
Որ խաղաղութեան վահանն եմ ես էլ

Ու սուրը նաև,
Ուրեմն պիտի իմ եսն անարև
Լցնեմ արևով մեր անխտրական,
Լոկ չպահանջեմ, այլև տամ շատ բան:
Ու նկարում եմ քո բախտավորին
Գուցնեցրով այնպես տաք ու մտերիմ...
Իր թաց մատներով անձրևն է հիմա
Նվագում անվերջ իմ սրտի վրա:

ԴՅՈՒՑԱԶՆԱԿԱՆ

I

Ականջս դրած մայր հողին ահա
Ոտնաձայներն եմ լսում դարերի,
— Ելնենք, — լսում եմ մի ձայն առնական, —
Բավ մնանք այսպես պարսիկին գերի,
Բավ լոենք ձմռան գետի պես հլու,
Չոքել են նոքա կրծքին մեր երկրի,
Չանգերն են ջարդում մեր եկեղեցու,
Մեր գինուց հարբած՝ հայհոյում են մեզ,
Տալիս մեր հացից մեզ ողորմություն...
Եվ այդ առնական ձայնը հայորդու
Դառնում է ցոլանք սուրսայր նիզակի

Ու սրի շառաշ,
Ու երգ է դառնում՝ կանչող միշտ առաջ.
— Հոգյակիս համբույր ճամփեմ,
Խաբրիկ մի, լավ լուր ճամփեմ
Ու ասեմ, թե ահ շունեմ,
Մեռնեմ էլ՝ ես մահ շունեմ,
Ջինվորն եմ ես հայրենյաց,
Իմ ձիուց լավ գահ շունեմ...
Եվ այդ զինվորը գերվել է ահա,
Գերվել են իր հետ հայեր տասներկու,
Արյուն է հոսում աչ թևից նրա,
Ա՛խ, շկա ձեռքը, կտրվեց մարտում,
Ցած ընկան աչ ձեռքն ու սուրն ահարկու:
Եվ նա գերի է ու գերողն է նա,
Ով պիտի լիներ սրատված հիմա:
Երկյուղը ինչ էր՝ սա դեռ չգիտեր,
Իր քառասնամյա սրտում երկաթե
Չէր դգացել այդ,
Ո՛ր դրա համար բանակում պարսից
Բոլորը նրան կոչում են «Փոլադ»,
Այսինքն՝ երկաթ:
Իսկ այսօր մարդ է նա սովորական,
Այսօր նա ապրեց երկյուղն առաջին:
Գերված տասներկու այս հայերը ի՞նչ,
Թեկուզ հայոց ողջ այրուձին ջնջի,
Միրտն էլի պիտի մեկի գեմ մխա՝
Այս մի զինվորի...
Մաղձ կար և հրդեհ աչքերում նրա,
Կար ուժ մի ահեղ, մի դև կար նստած,
Սրից ահավոր, սրից ամեհի
Այդ բորբ աչքերի շանթերն իջան ցած,
Եվ ինքն ընկրկեց առաջին անգամ,
Կար մի խոր ճեղքվածք լանջպահ զրահին,
Մի խոր ճեղքվածք էլ սրտի մեջ՝ ահից...
Ինչու փողփողաց սուր մի գողեգող,
Հատեց բազուկը հաղթող հայորդու,
Եվ ինքը շրնկավ այդ բազկից անդող

Կովի դաշտի մեջ, ընկերների հետ,
Մնաց, որ այսպես տանջվի այսուհետ,
Որ էլ փոլադ չէ...

II

Թիկունքում ժայռոտ լեռն է իր գյուղի,
Ինչքան է ելել մանուկ հայորդին,
Քերծերին կանգնել առանց երկյուղի
Ու արծիվ դարձած՝ կարծել է մի պահ,
Թե երկնքի մեջ ճախրում է ահա:
Ցածում, թեք լանջին արտն է մի պատառ,
Ինչքան քրտինք է այդ հողին թափել,
Վարել ու ցանել հայորդին ջահել:
Թիկունքում լեռն է ու արտը իրենց,
Դեմը՝ Փոլադը՝ արնոտ աչքերով,
Ուժեղ է, թիկնեղ, պիրկ մկաններով,
Բայց ի՞նչ ուժ է դա, որ գիտի միայն
Խոնարհել, ջարդել ամեն, ամեն բան,
Չունի ոչ մի կայծ սուրբ արարումի:
Ջարդում է, տանջում մարմինն հայորդու,
Սրով, նիզակով, տեգով իր հատու
Թվում է պիտի աչքերը հանի,
Մակայն շի հանում, լոկ ցույց է տալիս,
Եվ հազար ձևով, հազար հնարքով
Մի բան է անում, այն, որ մեռնելիս
Մարսափ նկարվի ոսոխի դեմքին,
Հաղթել է ուզում, ի՞նչ տենչանք է սին,
Ի՞նչ հաղթանակ է, ի՞նչ ես շահելու,
Դատարկ հաղթանակ սնափառ հոգու:
Ջարկում է, տանջում, բայց էլի, էլի
Անահ են նայում աչքերն հայորդու,
Երկու սև երկինք սև շանթերով լի:
Նա ինչպե՞ս կուզեր իրեն դեռ հաղթող
Այդ խող, հրացայտ աչքերն հանգցնել,
Բայց չէ, թող մնան, թեկուզ հրով լի,
Որ երբ սարսափի սիրտը կրծքի տակ,

Դրանք սարսափին դառնան հայելի:
Բայց մոտ է մահը, արյուն չմնաց,
Ի՞նչ, մեռնի այսպես, դեռ շարսափած...

III

— Ափսոս է մեռնես, ջահել ես դեռ շատ, —
Ասում է քաջին նա անկեղծաբար,
Լոկ ծունկի արի դու իմ հանդիման,
Վերքդ կկապեմ, կառնեմ դեմն արյան,
Ի բաց կարձակեմ, չեմ տա քեզ մահվան,
Գնա, քեֆ արա աղջիկների հետ:
Ասում է այդպես և հայորդու դեմ
Փովում է իրենց գյուղը հովտի մեջ,
Ծուխ է բարձրանում երգիկից իրենց,
Սարերն են զարթնում մշուշի միջից,
Լաջվարդ երկինքը նրանց շուրջբոլոր
Իր կապույտ, կապույտ երազն է փոում...
Ինքը իր ախոս-տողերն է գրում
Իրենց արտի մեջ՝ լեռան հենց լանջին:
Ծարավ է այնպես ու ձորի միջից
Իր սեր-աղջիկն է ելնում՝ կուժն ուսած.
— Լերդիկս կէրի, քչիկ մի ջուր տաս:
Ու կժի բերանն իր բերնին գրած՝
Խմում է, խմում ու շի հագնում,
Ախ, այս ջուրը ի՞նչ, սեր պիտի խմեր
Հոգյակի բերանն իր բերնին գրած...
— Պուտ մի թողնեիր իմ ջրեն, վիշապ.
Ողջը խմեցիր, հորս ի՞նչ մնաց,
Նրա համար էր ջրիկս բերած:
— Ես այս պին ունեմ, հերիկդ ուրիշ ափ,
Ինձ համա՞ր, ասա, շեղեցիր ճամփադ:
Բայց սեր-աղջիկը շի պատասխանում,
Ծիծաղն է հորդում,
Քնքուչ բերանից թափվում աշխարհին:
Ախ, այդ բերանը դեռ չհամբուրած՝
Գնաց հոգյակը արտերի միջով,

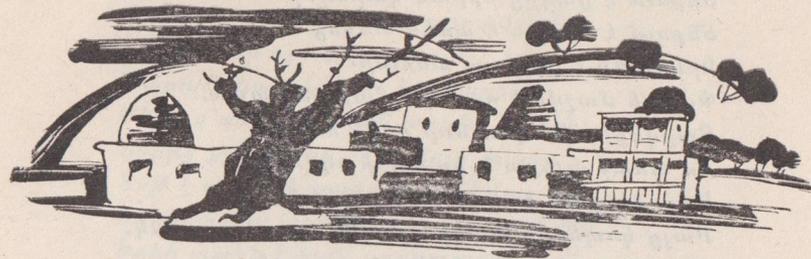
Բայց մնաց կուժը՝ լիքը պաղ ջրով:
Մնաց օդի մեջ, և ինքը ահա
խմում է, խմում ու շի հագնում,
Մեխել են գեանին ու վեր շի կենում:
Չարն է իր դիմաց, ի՞նչ է կամենում,
Հա, որ ծնկի գա ինքը նրա դեմ,
Բայց, ախրը ինչո՞ւ: Նրանք են եկել
Եվ ոչ թե ինքը՝ երկիրն ուրիշի,
Նրանք ուժեղ են և ուժը նոցա
Այն է, որ խլեն լավը ուրիշից:
Այն է, որ դարձնեն ուրիշին ստրուկ,
Այսպես ստիպեն, որ դու ծնկի գաս,
Իրենցը կրկնես ու քոնը շասես,
Քոնը մոռանաս...
Եվ ընդհատվում են մտքերը նրա,
Արյունն է միայն, որ հոսում է դեռ,
Նորից կուժն ահա լիքը պաղ ջրով,
Դրել բերանին՝ խմում է, խմում,
Քանի խմում է՝ այնքան ծարավում:
Նորից գալիս է աղջիկը սիրած,
Եզներն են փնջում, չէ, ու՞ր են եզներ,
Ականջների մեջ ինչ-որ բան դժժաց,
Ուր էր, թե նորից հոգյակին տեսներ,
Մտքի խաբկանք էր, եկավ ու գնաց:
Դժվար է մեռնել դեռ չհամբուրած,
Չտեսնել, չզգալ սար, ծաղիկ ու խոտ,
Լորեր՝ արտի մեջ, ծիծղուն առավոտ,
Ոչինչն է շիրմում իշխում առհավետ,
Ե՛վ հող հայրենի, և՛ սեր, և՛ երազ
Այդ ոչնչի մեջ ցնդում են անհետ:
Դժվար է... Բայց թե մեռնելն հեշտ լիներ,
Ո՞ր տկարն ասես հերոս չէր դառնա,
Այնինչ հերոսը մեկն է, միայն նա,
Ով իր կորստի ցավից շի նվա,
Թեկուզ կորցնի ամենաթանկը՝
Ընկերոջ բարև, փառքի պերճ խոստում,
Սեր, երկինք, հույսեր... մի խոսքով՝ կյանքը:

— Հայ, բավ է լռես, — Փոլազն է փնջում, —
Շուրթեր շե՞ս ուզում, տաք, փափլիկ շուրթեր:
— Ուզում եմ շքվեք դուք աշխարհից մեր...
է՞ր եկաք հողը դուք մեր պապերի,
Չգայիք՝ այսպես ծունկ չէիր իջնի,
Որ պարտության խոսք լսես իմ բերնից:
Ու ծառս է լինում Փոլազը խայթից,
Այս անգամ նիզակն առնում է արդեն
Իր գերու ըմբոստ սիրտը խրելու,
Շամփրելու նրա աչքերն հրեղեն,
Որ դեռ զույգ բոց են, զույգ սուր ահագու:
— Տեր իմ, քո զուլն եմ, լսիր եղկելու, —
Դիմում է մեկը աղվեսի հանգույն, —
Ձուր չեն ճերմակել իմ հերքն ու մորուս,
Մի բան էլ ես եմ սովորել կյանքում:
Ախրը մարմինն ես տանջում դու նրա,
Բայց հարկ է տանջել հոգին զորավոր,
Սպանիր հոգին, էլ շի դիմանա
Տկար մարմինը ցավերին այդ գոռ.
Սպանիր հայոց այս գերյալներին,
Սրանք են այդպես պահում իր հոգին,
Իրենց աչքերով ուժ տալիս նրան:
Սուրն է շառաշում, և քարի նման
Տասներկու գլուխ թմփում են հողին,
Լուրիկ խոսում է սարսափ մի դեղին
Մարմրող դալուկ դեմքին հայորդու,
Ահով լի երկու անդունդներ մի պահ,
Երկու աչքեր են հառվում տանջողին,
Քրքջում է սա խենթ ու դիվային.
— Փոլազ անունը շի սազի հային,
Ահա առջևն իմ ծնկի եկար դու:
— Չէ, նենգ, — հնչում է ասես ջրհորից, —
Ես ծնկի չեկա, ես նույնն եմ նորից,
Բայց դու... է՛լ այն չես, դու ստոր ես հույժ,
Դու կհնարես պատմություններ սուտ:

Աստված իմ, մի հայ աստղիկ իսկ չկա,
 Որ տեսնի մահս, մերոնց մոտ պատմի,
 Նա ծնկի չեկավ, ասի իմ մասին,
 Կովեք նրա պես... հողը հայկական...
 Լո՛ւր... Լո՛ւր... Ու մեռավ հերոս հայորդին:
 Իսկ նա, որ մնաց, որ էլ երկաթ չէր,
 — Նա՛ էր փոլաղը, — ահեղ մոնչաց,
 Ես չէի կարող հանց նա առնացի
 Մահվան գրկի մեջ մահից չողալ,
 Ես մենության մեջ չէի մտածի,
 Որ մահով անգամ մերոնց չեմ օգնի:
 Հե՛յ, փչեք փողը մեր ծիրանագույն
 Ի փառս նրա՝ ինձ հաղթող հայի:

V

Ականջս դրած մայր հողին ահա
 Պղնձե ձայնն եմ լսում այդ փողի,
 Լսում եմ երգը, որ երգում էր նա,
 Այդ երգով հիմա ուրիշն է ճամփում
 Հեռու հոգյակին «խաբրիկ մի, լավ լուր»:
 Հայոց այրուծին՝ թշնամուն հաղթած,
 Անցնում սարեսար, բլուրից բլուր:
 Տանում էր իր հետ մի ձեռք կտրված,
 Մի սուր էր տանում, սուրը Վարդանանց,
 Որի դաստակը այդ ձեռքն էր բռնում:
 Պատյան շուներ նա ու այդպես դարեր
 Չմտավ պատյան:
 Լսում եմ նաև, որ պատմիչը ծեր
 Ահեղ մարտերն էր պատմում դարերին,
 Դժգույն շուրթերը մրմնջում էին՝
 Քաջաբար մեռան բազում շինական,
 Ուռչում էր սրտում մի հպարտություն,
 Ձեռքը գրում էր՝ քաջաբար մեռան...

ԾԱՆՐ ՔԱՅԼԵՐ

I

Ողջույն քեզ, օ՛, դուռ իմ հայրենի տան,
 Նորից բացվեցիր դու իմ հանդիման,
 Ճոռացիր նորից առաջվա նման,
 Երբ դեռ աշխարհում ես մանուկ էի
 Եվ քեզ հեծնելով հա թշում էի
 Մե՛կ առաջ, մե՛կ հետ:
 Ո՛չ մի ճոճանակ, ո՛չ մի ձի աշխետ
 Չավեց հետո հաճույքն այդ անեղծ:
 Դա ճոռոց չէր լուկ. ես գիտեմ հիմա
 Որ շգիտակցված մի աղորդ էր դա
 «Մանկություն» կոչվող մի սիմֆոնիայի:
 Եվ գիտեմ նաև, որ և՛ բողոք էր
 Իմ ծանրության դեմ ձայնով ճոճոսան:
 Հիմա ես էլ եմ քեզ պես ճոճոսան
 Իմ սրտից կախված վշտի բեռան տակ:
 Դեռ մնում եմ, կան տառերն իմ անվան,
 Որ ես քո վրա փորագրեցի,
 Օ՛, այն ժամանակ ես չխորհեցի,
 Որ դու ցավ կզգաս շփումից մեխի:
 Իսկ հիմա, գիտե՞ս, իմ սրտի վրա
 Փորագրել է մեկն իր անունը,
 Բայց այնպես խորունկ, որ արյունոտվել,

Տնքում է ցավից սիրտս կարեւեր՝
Տնքում է սիրտս և ամեն տնքոց
Կրկնումն է լուկ նրա անունի:
Փայտե մաշված դուռ իմ հայրենի տան,
Բացվեցիր իմ դեմ մոր գրկի նման,
Իմ առաջ այնքան դռներ փակվեցին,
Ահա եկել եմ ու կանգնել քո դեմ...
Բայց կոպերիս տակ, այնպես պարզ, հստակ,
Մայթերն են ձգվում հեռու քաղաքի,
Տրամվայներն են զնգոցով անցնում,
Նազում են սիրուն աղջիկներ, կանայք
Շուրթերին կարմիր, անբոց կրակներ,
Որոնք գնված են ինչ-որ խանութում,
Բայց բնականից պակաս չեն այրում:
Այրվում եմ ես էլ. մեկը նրանցից
Երևի ուզեց դառնամ ողջակեզ,
Կարմիր շուրթերից, էն հրդեհներից
Ժպիտի մի կայծ իմ սիրտը գցեց,
Սիրտս բռնկվեց: Ու հետո, հետո...
Բայց ինչո՞ւ պատմեմ բոլորը հերթով:
Ա՛խ, ճոճոսն դուռ իմ հայրենի տան,
Եկել եմ ես քեզ իմ խոցված սրտով,
Որ էլ չհիշեմ, մոռանամ նրան,
Մանկանամ նորից, ճոճվեմ քեզնից կախ:
Դե շարժվենք այսպես, բայց ես ծանր եմ, ա՛խ,
Այն թեթև տղան էլ չկա, չկա...

II

Ձեր գիրկը բացեք հայրենի լեռներ,
Այստեղ դեռ շրջող լույս մանկությունս,
Այս վայրերի հետ մտերմությունս
Պետք է որ բերեն քաղցր մոռացում:
Ա՛յ, հիմա կանգնեմ այս ժեռ քարափին,
Թևերս նորից բացուխուփ կանեմ,
Կարծվանամ կրկին,
Ինչպես մանկության ճախրող օրերին:

Բայց չեմ բարձրանում քարափի վրա,
Ախար մեր գլուղից երևում է նա,
Մարդիկ կտեսնեն ու կծիծաղեն,
Սիրուց գժվել է խեղճ տղան, կասեն:
Նորից քշվում եմ, գլորվում առաջ...
Տոթ է ու փոշի քաղաքում հիմա:
Տեսնես այս պահին ի՞նչ է անում նա,
Երևի տանն է կամ զբոսայգում,
Կամ գնացել է... նրա հետ... անտառ:
— Ինչո՞ւ տխուր ես, — հարցնում է տղան,
Եվ նա սթափված ժպտում է նազով.
— Տխուր չեմ, սիրտս է մի քիչ անհանգիստ,
Մեկին մերժեցի, չլինի՞ հանկարծ
Մի փորձանք բերի իր գլխին հոգնած:
Ասա, սիրո՞ւմ ես դու ինձ նրա պես:
— Շատ խորն եմ սիրում, նրանից էլ խոր:
Բայց սուտ է ասում, հաստատ զիտեմ ես,
Որ անհնար է ինձնից խոր սիրել
Եվ մինչև հիմա գժված չլինել
Կամ արդեն մեռած:
Հաշում է մի շուն դիմացի հովտում,
Չանձրույթի՞ց արդյոք, որ գայլեր չկան,
Թե՞ սիրո կարոտն այրվում է սրտում
Ու չի դիմանում խեղճ շունը դրան:
Ահա հովիվն էլ: Չսիրեց նրան
Բարալիկ աղջիկն իր հարեանի:
Երջանիկ տղա, չի սիրում ինքն էլ՝
Տեսնես ինչպե՞ս է այդ կարողացել:
Ա՛խ, ինչո՞ւ իջա ես մեր լեռներից,
Լինեի այնտեղ մի հովիվ ես էլ,
Երբ տուն դառնայի իրիկնամուտին՝
Կսպասեր կինս իմ վերադարձին,
Կժպտար մեղմիկ ու ինձ կպարզեր
Թերթի թարմ համարն ու կասեր՝ կարդա՛:
Բայց հաղիվ բացած՝ սիրտս թև կառներ,
Հրձվանքից արցունք կերևար աչքիս,
Երբ որ տեսնեի նկարս թերթում,

Շուրջս իմ հոտը, և շունս՝ կողքիս:
Հուզմունքս դսպած՝ տուն կմտնեի,
Ուր թանո՞վ ապուրն ինձ էր սպասում
Եվ ախորժակով՝ աշխատող մարդու
Կուտեի ու փառք կտայի հացին,
Քնելուց առաջ կմտածեի,
Որ անօգուտ է մեր գետը՝ Նոսում,
Պետք է ճար գտնել լծելու նրան:
Իսկ հիմա, ավա՛ղ, այս գետի նման
Իդուր հոսում են ջահել օրերս...
Մեր լեռներում էլ դժոխքն ինձ հետ է,
Թ՛վում էր, թե կար մի դուռ դուրս գալու,
Բայց սուտ էր այն էլ...
Օ՛հ, Հայնրիխ Հայնե,
Այս անդունդն ի վար կախած ոտքերս՝
Ես կարգում էի սիրո երգերդ...
Ի՞նչ իմանայի, որ կգամ նորից
Քո լացին իմը խառնելու այստեղ:
Դու այն ժամանակ ինձ ասում էիր,
Որ սիրտն էլ ունի ատամնացավն իր,
Հիմա սեփական փորձով գիտեմ այդ,
Ցավում է, ցավում սիրտս անընդհատ:
Դու, Հայնրիխ Հայնե, ցավը քո սրտում
Միշտ ծաղրում էիր, մահացու խայթում
Ծուռը և թերին,
Իսկ ես շեմ ծաղրում, այդքան ուժ չունեմ,
Բայց եթե փորձեմ՝ ինձ պիտի ծաղրեմ,
Որ այսպես անզոր նվում եմ ահա,
Դու ասա, Հայնե, ես ի՞նչ եմ ախրը,
Իր արարքները գիտակցող լուսնո՞տ,
Տերև՞ ցեխի մեջ, կամ քից զուրկ ստվե՞ր...
Դու՛ւ ծաղրիր ինձ, դո՛ւ,
Ավա՛ղ, ուժ չունեմ ես ինձ ծաղրելու,
Ինքս ինձ համար իմ մեջ հերքելու,
Որ կնոջ սերն է այս կյանքի հիմքը,
Միակ արևը,
Եվ մեղք չէ լինել արևածաղիկ

Ու միշտ դեպի նա թեքել գլխիկը:
Այս քանի՛ օր է խորհում եմ, թախծում,
Ո՞ւմ ինչ իմ թախիծն ու իմ խոհերը,
Այս գետի թթած փրփուրն իսկ չարժեն,
Երբ չի իմանում դրանք իմ սերը:
Եվ չնչին եմ ես փրփուրի նման,
Երբ նա չի հաշվում, որ մի բան արժեմ:
Նա ի՞նչ հեշտությամբ ինձ կհամոզեր,
Որ պետք է ապրել:
Այդպես մի նայիր, օ՛հ, Հայնրիխ Հայնե,
Չէ՞ որ այդ դու ես ինձ ուսուցանել,
Որ պետք է ցավող ատամը հանել:
Ներքևում գետի արծաթն է հոսում
Այնքան խոր՝ հազիվ պեծին է տալիս
Ինչպես ջրհորում:
Այս բարձրից ընկնես՝ փրկություն չկա,
Հազար կյանք լինես, մեկն էլ չի մնա,
Որ շարունակի իր ողբը անհույս:
Իմ մեջ պիտի ծաղկեր ինչ-որ վառ գարուն,
Խլրտումն էի զգում ես նրա,
Բայց սիրո արցունքն անձրև չէ, ավա՛ղ,
Հալած արձիճի ծանրությամբ իջավ,
Ջարդեց վարդերս ու թռչնեցրեց:
Մեծ պիտի լիներ իմ կյանքը գուցե,
Բայց լուկ մորմոքս եղավ այսպես մեծ,
Եվ սիրտս կքեց,
Քայլս ծանրացավ՝ փղի քայլի պես...
Եկա ես այստեղ, չէ՞ որ փղերը,
Երբ որ զգում են իրենց մեռնելը
Գնում են հեռու մի սարի հետև,
Անդունդն են ընտրում կամ խորքը ջրի՝
Որ դիակն իրենց ոչ ոք չտեսնի:
Ահա իմ անդունդն անհագուրդ ու սև...

.....
Բայց կաց, փայտահատ,
Իմ ծառը գուցե դեռ չի չորացել,
Կսպասեմ ես դեռ, գուցե ծիլ կտա,

Կսպասեմ մեկ օր, երկու, երեք, շորս,
Եվ եթե նորից մեռնել կամենամ,
Մեռնելուց հեշտ բա՞ն,
Մի եղնգաշափ ապակի միայն
Եվ փղի շափ էլ արյուն ունենամ՝
Կես ժամ էլ շանցած կաթիլ չի մնա:
Դեռ կաց, փայտահատ, կացինդ հետ տար:
Արևոտ անձրև շողաց ու անցավ,
Սարից սար կապեց շքեղ ծիածան,
Այն հովիվ տղան երգեց լիաձայն
Գովքը նոր սիրո և ծիածանի:
Մոտեցավ նրան նոր սերն էլ ահա՝
Կապույտ շորերով մի գեղջուկ փերի,
Երգեցին մեկտեղ՝ տված ձայն-ձայնի
Նոր սիրո մասին և ծիածանի:
Նրանց սրտերին,
Ո՞վ գիտի՝ ի՞նչ էր ծիածանն ասում
Բայց ինձ ասում էր.
«Ես այս լեռներին այնպես սազում եմ,
Ափս՞ոս, քիչ հետո էլ չեմ շողա ես,
Շատ նուրբ եմ ախրը, ճառագայթի՞ պես,
Իմ ծնված պահից մինչ պահը մահվան
Մի քանի ուրախ վայրկյան է միայն,
Ահա մեռնում եմ, բայց դու շտխրես,
Իմ քույրիկները ննջում են հիմա
Ջրի կաթիլում ու շողերի մեջ,
Կուղարկեմ շուտով նրանցից մեկին՝
Ինձ պես յոթներանգ, ինձ պես ջինջ ու պերճ»:
Եվ իմ ականջից ես ամուր բռնած,
Ինձ հետ եմ քաշում անդունդի եզրից:
Ի՞նչ լավ էր. չէ՞ որ երբ տուն հասա ես,
Մի կյանք նամակ էր եկել նրանից.
«Չանե՛ս, գիժ, շանե՛ս, ախրը հասկացիր
Այդ բախտն էր շուգեց, որ քայլեմ կողքիդ,
Ո՞ւշ հանդիպեցիր»:
Ու կանգնեց իմ դեմ նա գորովալից,
Տեսնում եմ ահա իմ հետու-հետվից

Ինչպես են դողում շուրթերը նրա:
— Ինչո՞ւ ես հուզված,— հարցնում է տղան,
Բայց նա այս անգամ չի պատասխանում,
Որ մեկին մերժեց, շլինի՞ հանկարծ,
Մի փորձանք բերի իր գլխին հոգնած:
Փորձանք չեմ բերի, բայց ինչ որ եղավ
Մի՞թե փորձանք չէր իմ գլխին եկած:
Ես ո՞ւր եմ գնում՝ իմ ճամփան թեքած,
Ախ, ինչքա՞ն գործեր թողած անկատար՝
Լուկ հառաչում եմ,
Մեկ էլ այն անում, որ մեր դառնը
Իմ անվան կողքին փորագրում եմ
Ահա նրանը:

Հաղարան բլբուլ	3
Դեղին գիշեր	47
Մեղեդի սիրո և խաղաղության	63
Դյուցազնական	72
Մանր քալեր	79

ՎԱԶԱԳԱՆ ԼԵՎՈՆԻ ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ
ՄԵԳԵԴԻ ՍԻՐՈ ԵՎ ԽԱՂԱՂՈՒԹՅԱՆ
ՊԵՆՍԵՆԵ
Գլուխգրկան բարձր տարիքի համար

ВАЧАГАН ЛЕВОНОВИЧ ВАРТАНЯН
МЕЛОДИЯ ЛЮБВИ И МИРА

Поэмы

Для старшего школьного возраста

(На армянском языке)

Издательство «Аревик»

Ереван, 1988

Խմբագիր՝ Էդ. Ս. Ավագյան
Նկարիչ՝ Ս. Գ. Սաֆյան
Գեղ. խմբագիր Գ. Խ. Գյուլամիրյան
Տեխ. խմբագիր՝ Ն. Պ. Սաֆյան
Վերստուգող սրբագրիչ՝ Ա. Ս. Համգյան

ИБ № 190

Հանձնված է շարվածքի՝ 4.09.87թ.: Ստորագրված է տպագրության՝
24.12.87թ.: ՎՖ 00773: Յորմատ 84×108¹/₃₂: Թուղթ՝ տպագր. №2: Տա-
նասենակ՝ «Գրքի սովորական»: Տպագրություն բարձ., 4,62 պալմ. տպ.
մամ., 4,18, հրատ. մամ.: Տպարանակ՝ 10.000: Պատվեր 2933: Գինը՝ 15
կոպ.:

«Արևիկ» հրատարակչություն, Երևան—9, Տերյան 91.

Издательство «Аревик». Ереван-9, ул. Теряна, 91.

Հայհրատպետիոմ «Պարբերական» արտադրահրատարակչական միավորման
Արտաշատի շրջհրատի տպարան:

Армгоскомиздат типография Арташатского райиздата издательско-
производственного объединения «Периодика».